

Joa. Lange.

Apologia...

in ...

Spenerum.

1712

JUSTA
APOLOGIA;

QUA CUJUSDAM
THEOLOGI WITTENBER-
GENSIS

maledicas *Φλυαρίας,*

in

B. D. PHIL. JAC. SPENERUM,

ALIOSQUE SINCEROS ET INNOCENTES THEO-
LOGOS, SUMME INJURIOSAS

discutit,

SUAMQUE IPSIUS INNOCENTIAM

DENUO IN APRICUM

profert,

JOACHIMUS Sange/

SS. Theol. in Regia Frid. Prof. Ordin.

HALLÆ MAGDEBURGICÆ,
PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.
M DCC XII.

21

1927 K 88

PROLEGOMENA.

§. I.

Edidit non ita pridem Theologus Wittenbergensis, D. Wernsdorffius, disputationem de Theologia Experimentalis, uti in alios innocentes, sic etiam in me, admodum injuriosam, nunc paucis, at solide, discutiendam. Apologeticæ vero huic dissertationi ut suus constet ordo, ante omnia audiendus est Præses in suæ ad Respondentem epistolæ initio; utpote quod, quo ordine causa in præsens mihi dicenda sit, ostendit. Sic autem ille orditur: *Dum ex Academia nostra in patriam reversurus luculentum eruditionis Theologicæ specimen meditaris, parum abest, quin Tuam, Vir amplissime, vel in scribendo liberalitatem, vel in elaborando patientiam admirer. Quum enim alii satis habeant aliquando unum argumentum idonee disputasse, tute, qua es ingenii capacitate, una, eademque dissertatione, duas, ejusdemque non non nullius momenti, controversias erudite, copioseque pertractas. Ex instituto quidem experimentalem Theologiam, qua sibi hoc tempore mystici maximopere placent, Tibi examinandam sumis. Ante vero quam hoc aggredieris,*

A 2

ris,

ris, de notitia rerum divinarum in homine impio quid sentias, prolixiuscule exponis. Etsi autem videri queat, te hoc labore propemodum superfedere potuisse, quod de hoc argumentato ultero citroque justis propemodum voluminibus est disputatum; scio tamen habere te graves, ac vehementes causas, ob quas tuam de illa controversia sententiam procul ambagibus aperire volueris. In primis te stimulavit summe Reverendi Ordinis Theologorum in Academia Argentoratensi voluntas, cujus maxime Venerabilis PRÆSES auctor tibi fuit, ut, quantum a novaturientium opinione desleas, si qua se daret occasio, edissereres. Quod ipsum uti te PROMORE, id est, copiose, SOLIDE, MODESTEQUE fecisse gaudeo; sic eo etiam nomine tua mihi opera insuavis non est, quod matæologum Halensem, cujus vel nomen adscribere poenitet, subinde pro meritis excepisti.

§. II.

Symmachus hic Wernsdorffianus, præceptoris sui, aliorumque malevolorum, hortatu, ex aliquot annis chartas aliquot maledicas edidit, inter innocentes alios, mihi præcipue oppositas. Quibus quam præclare steterit, Viri prudentes, præcipue intra ipsam Wittenbergam, haud ignorant. Alii enim commiserationis, alii indignationis, plurimi utroque, adfectu foetus istos exceperunt, mihi que, quid faciendum esset, præverunt. Et ex his eos præcipue imitatus sum, quibus miserrimus hominis status indignationem non permisit. Quis enim prudens irasci solet furentibus? Disputationis primæ, aut potius libelli famosi, titulus promittebat refutationem libri mei, quem de *Mentis Medicina* scripsi; sed tractatio eam ne ita quidem attingebat, ut tipula aquam. Paulo post, a CL. BODENBURGIO, Berolinensis Gymnasii Rectore meritissimo, me non monente, castigatus, perrexit adversus me debacchari, & quidem in *cathedra*, ut ait, *Lutberi*, sibi maximo gratulatus opere de hac sua maledicentiæ palæstra. Quæ deinde

de edidit, prioribus haud erant meliora, aut rectiora, sed utri-
que mentem auctoris temerariam & philomoria ebriam pro-
debant, adeo ut ipsorum etiam Argentoratensium non pau-
ci, quibuscum hic vel commorantibus, vel hac transeuntibus,
mihi fandi copia data est, de hoc patriæ suæ dedecore sine-
re dolerent

§. III.

Et cum hic scriptor existeret optimus, saltem suffici-
ens, sui ipsius refutator; ego responsionis labore potui
superfedere: atque id data occasione mox publice testatus
sum. Sed ille, hoc silentii mei testimonio in majorem fu-
rentis animi obstinationem verso, criminari perrexit eo au-
dacius, quo ipsi gratior, tutiorque impunitatis spes erat a me
facta. Quam ego, etiamsi petulantiores impetus hinc præ-
viderem, ut tamen laceffenti facerem, bonæ causæ illustra-
tio, hinc certo redundatura, me permovit. Nunquam enim
veritatis vis est major, aut se evidentius in prudentum (im-
prudens vero iudicia & malevolas vuculas quis curabit?)
animis exferit, quam ubi inepte & impotenter fuit impetita.
Quid? quod prævidebam, fore, ut pars illa Lutheri cathedræ,
quæ hodie in purioris doctrinæ depravatione & Romani cu-
jusdam dominatus affectatione perseverat, per hunc clientem,
& promachum suum, se publico per ecclesiam universam lu-
dibrioscens volensque exponeret, & hac ratione iniquitatis
suæ mysterium, quod non raro mira specie incrustare &
obtegere solet, reiectum ipsa in apricum proferret. Id quod
jam factum esse, mea quidem ac veritatis causa gaudere po-
teram; sed tamen potius ex animo doleo. Etenim res agi-
tur totius ecclesiæ evangelicæ, quæ hac ratione pontificio-
rum, aliorumque, calumniis indignissimum in modum ex-
ponitur. Ut vero hi, quos antichristianus hic conatus
in præceptis, & sinistrum de universo coetu nostro iudicium
abri-

abripit, magis magisque intelligant, ex uno alteroque filio, nequaquam judicandum esse de indole ipsius matris, ecclesiae nostrae; mihi nunc denuo pro tantopere violata ac conculcata veritate atque innocentia dicendum est testimonium. Ethac ratione illis etiam, quorum animi intra ecclesiam nostram malis artibus quasi fascinati sunt, suspensique tenentur, utiliter inservitur.

§. IV.

Hæc, Lectores, est ista Ferberiana *scribendi liberalitas, & patientia*, a D. Wernsdorffio tantopere celebrata. Certe enim, quod ego quidem me audire, aut legere, memini, præter modo dictas, miserrimi sui animi interpretes, chartas maledicas, quas Præses laudando suas fecit, Wernsdorffianus hic cliens nil edidit: nisi inter elaborata ista referre voluerit scriptum aliquod philosophicum: id quod Professoris aliqujus Argentoratensis, jam defuncti, foetum esse, Argentoratenses cives, rei litterariæ, quæ ad Academiam patriam pertinet, non ignari, quotquot mihi docto sermone ex eo tempore coram innotuerunt, uno ore ultro asseverarunt, indignati civis sui levitatem, qua, aliena pro suis venditare, non sit veritus. Id quod cum ad me nihil pertineat, referentium fidei, mihi quidem haud suspectæ, relinquo, certus, ab ejusmodi ingenio, quale is etiam alias prodidit, nihil solidi scribi potuisse, aut posse.

§. V.

Nec tantum in scribendo liberalitatem, sed etiam *MODESTIAM* Ferberianam laudat D. Wernsdorffius, ratus, eum, qui ipsum impudentia ac puerili petulantia non superat, singularem modestiæ laudem, quam ipse etiam inter maledicendum adfectat, mereri; imprimis cum non nunc tandem, sed *PRO MORE*, ipsi *MODESTE* scribere dicatur. Non vero liberalitatis ac modestiæ virtus in commilitone hoc Wernsdorffia-

dorffiano sola est, sed virtus in ipso, pro Præsidis elogio, virtutem auget ornatque, modestiam *ἀρετή*, qua, quæ scribit, PRO MORE suo SOLIDE scripsisse dicitur. Quod si postrema exordii epistolici verba consideremus, manifestum est, calammum strictum esse non contra me solum, sed etiam contra omnes illos sinceros servos, quos *ἀντιμαρτυροῦν* impietas pietismi scommate insectari solet. Idem tota scriptionis series comprobatur; quippe quæ, inter multos alios, Theologum de ecclesia evangelica sincere longeque meritissimum, SPENERVM, subinde, expresso nomine, tanquam *hæresiarcham & perditissimum fanaticum*, denuo e Lutheri cathedra proclamavit.

§. VI.

Quæ cum ita sint, facile constare arbitror, quinam mihi ordo in respondendo servandus sit. Partiar materiam in duas Sectiones: quarum prior erit generalis, posterior specialis, ea, quæ ad me pertinent, speciatim discussura. Sectio prior duobus constabit membris; quorum prius de soliditate, posterius de modestia D. Wernsdorffii ager. Posterior, itidem duobus constans membris, priore disputantis *ἀρετή* in mere spiritualibus Theologicam, maledicentiæ summæ junctam, posterior ejusdem factum manifestabit. Et ita quidem, ut nequaquam convicia conviciis pensentur, sed, his soli ipsius cathedræ in sui præsidium relictis, dicatur, quod res est, ea stili libertate, quam res ipsa necessario requirit.

§. VII.

Res vero mihi est cum solo disputationis Præside, non quod hic respondente suo sit multo cultior meliorque, sed sequentes ob rationes justissimas: 1. Est continuator *certaminis*, quod malevoli contra Spenerum aliosque innocentes, invito Deo, inchoarunt. 2. In Disputationibus suis de *gratia docente* me plane puerilem in modum quam petulantissime laceffit; cum tamen ego vindicias meas, quas pro
Spe-

Spenero, tantopere læso, scripseram, non ipsi, sed potius D. Schelwigio opposuiffem. Respondi in *Dissertatione Elenctica*, Epicrisi Epistolice subjuncta, stiloque, libero quidem, at placido, ac gravitatem Theologicam decente, suam ipsi *ἀεγομαχίαν* detexi, vindicatis CXV. Scripturæ locis, quæ in una, eaque haud longa, disputatione per *Ψευδερμηνείαν* detorta in errorum suorum patrocinium abripuerat. Hic quandoquidem veritati cedere haud vuluit, sese debebat præstare virum, eaque moderatione, qua ego usus eram, disputationum suarum, inprimis illius, quæ præ reliquis a me discussa erat, vindicias scribere. Sed per integrum fere biennium, siluit, Grammatico illo *non possum*, ut ita loquar, in *nolo* convertens, impotentis & fastuosi animi sui ira in vindictæ occasionem dilata. Quæ ubi diutius contineri non potuit, post minas, aliaque *ὑπέρογκα ματαότητος* verba, quibus me, injuriis ipsius per Dei gratiam & per veritatis præsidia exemtum, identidem, cum suis loquens, insectatus est, tandem erupit tanta cum virulentia, ut dubium sit, vtrum solo fastu ebrius disputator interiora sua ita conspicienda præbuerit. Sed nolim ego hanc scriptionis temulentiam alij causæ, quam soli cathedrali fastui, iracundiæ juncto, adscribere. Et huic patellæ Wernsdorffianæ cum quæreretur operculum, nullum Ferberiano convenientius inveniri potuit.

§. VIII.

D. Wernsdorffius 3) totam disputationem, quanta est, suam fecit, non solum quia, ut conscriberetur, auctor exstitit, conscriptamque præsidio suo approbavit, ac defendit; sed etiam ex eo, quod eam galeato, at maledicentissimo, prologo quasi communitam, de meliore nota commendavit, & singulari *ἀξιολόγιαι* & modestiæ encomio exornavit. Quid? quod Respondens nihil fere scripserit, nisi quod e præceptoris sui,

sui, ad quem subinde provocat, ore schedisq; antifanaticis, quæ vocantur, magna ex parte hausit. Qui cum tantopere aberraverit, & ubiq; iudicii ac solidæ eruditionis defectum prodat, pro indignatione commiserationem meretur. Abeat ergo in patriam suam, sua ibi fata experturus; ubi, quia Deus justus est, ipsi, nisi ad saniores, quam ei opto, mentem redierit, fortasse ad huc in hac vita sero exedendum erit, quod Wittembergæ intrivit. Nihil rei mihi cum ipso est, aut erit, quemadmodum jam ante hac publice protestatus sum. Quis enim se sapere, desipienti demonstrare sataget? Optima quæque ipsi opto, præcipue, ut a civibus suis, quos sane Argentorati prudentes piosque habet, monitus in gratiam redeat non mecum, utpote qui ipsi non irascor; sed cum veritate, tantopere læsa, & cum Deo, qui in fervis suis non perpetuo *μικτεπέθεται*. Quod si perrexerit maledicere, & adverso veritatem tam crudis conatibus grassari, Wittenbergensis cathedræ, ubi talia didicit, reatus augebitur, veritatis victoria eo luculentius amplificata. Ego sane, si per disciplinam Christianam, liceret, aliis male precari, precarer, ut non solum hic Wernsdorffianus commilito ea, qua coepit, via pergeret, suam, sui que præceptoris, indolem atque orthodoxiam, scribendo denudatam, turpiter dare; sed etiam ut Doctor ille Wittenbergensis, quandoquidem a papali fastu ac evangelicæ veritatis, si bonam hujus partem consideres, conculcatione remittere haud vult, plures ejusmodi symmachos haberet, aut adhuc formaret, qui cum Ferberiana scribendi liberalitate, modestiaque ac *ἀκριβεία*, ipsius causam agere possent. Hac enim ratione geminaretur veritatis victoria, & in puriore Dei coetu magis magisque intelligeretur, quales heroas hodie in Lutheri cathedra Wernsdorffiana orthodoxia formaret; iis tamen qui disputatori nostro dissimiles sunt, hinc omnino exceptis.

B

S. IX.

§. IX.

Et tales Wittenbergæ esse omnino permultos, eo minus dubitabo, quo magis spero, Viros Summe Reverendos, D. D. FEUSTKINGIUM, & D. D. CHLADENIUM, iracundum collegæ sui factum, & maledicas eius *Φλυαρίας*, quibus uti mihi, sic etiam tot aliis innocentibus denuo insultavit, haud adprobare. Idem spero de reliquis Academici ordinis Viris celeberrimis, propemodum omnibus. Et pro hac innocentiae meae fiducia, bonæq; causæ conscientia, primum constitueram, hanc Apologiam meam Magnifico Juris Consultorum Collegio dedicare, tacitumque illorum iudicium super hac re demisse rogare, ut nimirum dijudicarent, anne Wernsdorffiana epistola una cum ipsa disputatione, secundum principia juridica & moralia pro *libello famoso*, proprie sic dicto, omnino habenda esset? sed mutavi sententiam, præcipue eam ob causam, ne qua impotenti D. Wernsdorffii animo daretur occasio, qua fortasse ille uni atque alteri, de ipsius maledicentia non ad votum ipsius sentienti, aliquid invidiæ afflaret.

§. X.

Ceterum poteram hanc Dissertationem apologeticam sub forma Disputationis in lucem proferre, eamque ita publicæ disquisitioni submittere, ut petulantia Wernsdorffiana coram frequentissimo auditorio, adhibita simul lingua interprete, fuisset castigata: sed absit hic modus disputandi a cathedra nostra Theologica! absit per omnem modum! Maneat Lutheri cathedra apud unum atque alterum maledicentiæ & hæresiopoeiæ palæstra; quandoquidem omnem illi existimationis suæ curam constanter abjicere volunt. Ego ne justissimam quidem apologiam tractare volui coram juventute Academica in cathedra; sed potius hoc ipso tempore, quo illa editur, publicam Disputationem meditor de Mytherio *λόγος ὑποστατικῆς*, brevi habendam, instantibus feriis, nati Salvatoris

toris

toris nostri memoriæ sacris, convenientiorem. His ordinis causa ita præmissis succincta ipsius rei tractatio succedat.

SECTIO PRIOR SIVE GENERALIS.
MEMBRUM I.

DE
DISPUTANTIS SOLIDITATE,
seu *Λυσιβεία.*

§. I.

TRia hoc membro momenta primaria probe sunt notanda, ut sua demonstrationi meæ lux ac veritas constet: 1. *Quos?* 2. *Quid?* 3. *Quomodo?* impugnet D. Wernsdorffius. Ad primum quod attinet, non solum me adoritur, sed etiam, uti jam monui, omnes illos, quos novit, a cathedræ suæ dictatura haud dependere, & errori, qui de illuminatione impiorum ecclesiæ obtrudebatur, contradixisse. Inter hos præcipue numerat SPENERUM, BREITHAUPTIUM, BILEFELDIUM, MAJUM & alios, partim speciatim, repetita nominis mentione, partim generatim appellatos. Et cum ipsis Lipsiensibus Theologis, præcipue venerabili totius Academiæ & ordinis Theologici Seniori, antea superbe insultaverit, non dissimulat; etiam hunc aliquod disputationis suæ objectum esse.

§. II.

Quid in iis ecclesiæ doctoribus, qui a nonnullorum auctoritate haud pendent, in præsens a disputante impugnetur, notum est: nimirum, doctrina illa Apostolica & vere Evangelica, qua statuitur, genuinum, seu supernaturalem, spiritualem ac vivum cognitionis theologi-

cæ, seu veræ illuminationis, habitum solis rege-
nitibus & piis competere, impios vero ἀμετανοήτως tantum
historicam habere Dei rerumq; divinarum notitiam, natu-
ralibus viribus, circa objectum revelatum naturali tantum
modo occupatis, acquisitam, eamque pro constitutione ac
indole sua naturalem esse ac nude litteralem.

§. III.

Hæc doctrina ab ecclesiæ doctoribus ad verbi divini
præscriptum ita fuit proposita, ut omnes rimæ *Donatismo* & *En-
thusiasmo* fuerint præclusæ. *Cautiones* istas, quibus hæc doctri-
na ab iis fuit intellecta, traditaque & adstructa, in unum
collectas exhibui in *Repetita Solida Demonstratione* p. 5. seqq.
demonstrationis ergo hic necessario repetendas:

1. *Scriptura sacra est verbum DEI adeoque non est littera
mortua, sed medium salutis nostræ efficacissimum, saluberrimum
ac necessarium, per quod gratia applicatrix in adultis sese ex-
serit.*

2. *Sensus scripturæ per se est unus tantum & quidem ὑγαμωτο-
πνευματικός simul, ideoque non commode distinguitur in litteralem
& spiritualem, quasi unus per se esset sine altero, & hoc respectu
duplex Scripturæ sensus existeret.*

3. *Verus sensus litteralis etiam ab impio historice potest
percipi, & inde ab eodem vera notitia litteralis acquiri.*

4. *Vis Spiritus S. illuminatrix vero sensui litterali, e Scri-
ptura S. per propriam hominis illuminandi, vel per aliorum, inter-
pretationem pedagogice percepto, semper, etiam in intellectu hypo-
critæ & impii, actu primo, seu operandi potentia, ita adest, ut etiam
actu secundo, seu ipsa operatione, sese exserat, in quantum homo,
ad cujus conversionem & illuminationem illa operatio tendit, illud
permittit. Etenim et si est universalis hæc operatio, cuius oblata,
tamen irresistibilis, seu absoluta, non est.*

5. In-

5. Intellectus est πρώτων δεικνών, in ordine ad necessariam verbi divini pædagogiam, qua Spiritus S. gratia applicatrix utitur, ad hominis conversionem tendens, atque ita conversio ratione necessariæ hujus pædagogicæ, incipit ab intellectu.

6. Homo in mere spiritualibus plane mortuus est, & impotens, omnibus viribus ad sui salutarem restitutionem plane destitutus, applicatricis gratiæ, merito Christi nixæ, summe indigus.

7. Notitia impiorum Theologica quando naturalis dicitur, hæc denominatio non fit in oppositione ad principium supernaturale, seu divinam revelationem, quasi citra hanc esset acquisita, aut acquiri potuisset.

8. Notitia impiorum litteralis, seu historica, respectu pædagogicæ suæ, qua gratiæ Spiritus S. applicatrici inservit, per se non est perniciofa, sed utilis, nec per se est diabolica.

9. Gratia applicatrix ad hominis conversionem ordinarie tendit & pervenit per certos gradus, speciatim præveniendo, magis præparando, ipsumque conversionis opus perficiendo.

10. Gratia præveniens, strictè & proprie sic dicta, excitat in mente aliquam supernaturalis luminis scintillam.

11. Gratia perveniens motus primi sunt inevitabiles; siquidem nostram deliberationem ita anteverunt, ut in nostra potestate non sit, impedire, quominus oriantur: & hoc respectu ut nulli mortali, sic nec atheo, denegatur gratia præveniens. Quemadmodum enim Deus in ordine regni naturæ impium sæpe ex improviso per naturales conscientie stimulos & morsus ciet movet; sic idem multo magis facit in ordine ad regnum gratiæ, per verbi divini pædagogiam.

12. Gratia præparans excitatam scintillam auget, aliquantum penetrantiore luminis supernaturalis virtute mentem perstringens.

18. Multi homines diu hærent sub gratiæ præparantis di-

disciplina, antequam gratia, fidem salvificam accendenti, ac conversionem perscienti, locum relinquunt.

14. In homine, ante completam sui conversionem sub gratia preparantis disciplina, & in gratia perscientis limine, constituto, non est omnis rerum divinarum notitia mere litteralis, & mere historica, sed eidem jam quodammodo inest indoles quaedam supernaturalis & spiritualis, tanquam aliquod illuminationis initium.

15. Gratia preveniens & preparans est eadem, quae gratia adjuvens, ab inhabitante distincta, eamque antecedens, & prima quasi conversionis stamina ducens.

16. Datur etiam gratia ministerialis, sic dicta a verbi ministerio, cui adjuvit, illud ad hominum salutem dirigens.

18. Impii possunt doctrinam evangelicam sine fundamentalibus erroribus proponere; ideoque impiorum ministerio non potest denegari omnis efficacia in verbi praedicatione, & particularibus ejus actibus, multo minus in dispensatione sacramentorum.

Impiorum ministerium deserendum non est; sed possunt, immo & debent, regeniti in ecclesia, ordinem amante, salva conscientia impiorum, qui ipsis permittente DEO obtigerunt, ministerio uti.

20. Experientia rerum divinarum spiritualis non est principium, aut comprincipium cognoscendi normativum; nec datur aliud principium internum, quod verae cognitionis norma ac regula sit, sed hic honor merito soli scripturae sacrae, recte intellectae, relinquitur.

21. In relapsis, post excussam gratiam inhabitantem & fidem, remanet pedagogia sensus & notitiae litteralis, cui gratia Spiritus S. revocatrix ita adest actu primo, seu potentia, ut etiam actu secundo, seu ipsa operatione, pulsando atque movendo sese exserat, hominis reductionem intendens.

22. In nonnullis relapsis, praeter notitiam simplicem, etiam assensus aliquis generalis remanet.

23. Do.

23. *Doctrina evangelicæ puritas & integritas magno studio est conservanda, non solum in fundamentalibus, sed etiam in non fundamentalibus: nec datur vera pietas, seu vera voluntatis emendatio, sine vera doctrina fundamentali, & sine conjuncta intellectus emendatione.*

24. *Speciatim doctrina evangelica facta testâ conservanda tuendum est a corruptelis fanaticorum, vere sic dictorum.*

§. IV.

Vis harum cautelarum, seu axiomatum ut eo esset evidentiior, iis eodem in scripto subjunxi sequentes *observationes axiomáticas*:

I. *Vi adpositorum axiomatum doctrina evangelica de illuminatione, & eo pertinentibus materiis, facta & testâ conservatur, tutaque a corruptelis fanaticorum & Pelagianorum:*

1. *FANATICORUM, secundum axiomata pleraque, uti manifestum est. Speciatim iisdem occurritur errori Donatistarum circa ministerium impiorum.*

2. *PELAGIANORUM, secundum axioma 9. & seqq. quibus salutis nostræ restitutio nullo modo viribus humanis, sed in solidum gratiæ divini adscribitur, nec quidquam, quod gratiæ est, naturæ tribuitur.*

II. *Positu axiomata nequaquam vel tota, vel ulla ex parte, nunc demum conceduntur, sed semper concessa, nunquam negata sunt, a Spenero aliisque, temere impugnatis. Ubi liberrime provoco ad scripta Speneri & aliorum, in quibus nunquam me contraria legisse bona fide testor. Provoco itidem ad exigua mea scripta, in quibus modo dicta axiomata passim occurrunt, etsi non hoc ordine & præcise his verbis; id quod ad rem ipsam nihil facit. Singula vero aliorum, ac mea scripta ut nunc percurram, & hic multas plagulas testimonii impleam, nec institui ratio, nec rei necessitas, exigit. Sunt illa in manibus ἀποστολικῶν, satis evidentiae ac convictionis habentia. Nec inde erui potest contrarium, nisi per malitiam & detorsionem verborum, per se innocentium, & partim jam dudum ex abundanti declaratorum.*

III. *Qui per FALLACIAM, seu MALITIAM, COMPOSITIONIS, qua heterogeneorum auctorum scripta in unam conficti pietissimi*

mas-

massam conflare solent, innocentibus alienas hypotheses affingit, prodit ANIMUM PERDITISSIMUM, etiam a naturali & pagana fide, seu sinceritate, alienum.

§. V.

Observationibus hisce ibidem a me subjiciuntur sequentes conclusiones axiomatica :

I. Concessis, & nunquam negatis, hisce axiomatibus potuerunt & debuerunt acquiescere ἀντιλέγοιτες, & abstinere ab insultatione in innocentes fratres.

II. Repetita hac horum axiomatum propositione & declaratione ut acquiescant ἀντιλέγοιτες, per communem in his consensum, per salutem ecclesie, per sane rationis & conscientia præscriptum, & per amorem Christi obstricti sunt.

III. Quicumque hisce axiomatibus, semper concessis, ac de-
nuo ad conciliandos unimos repetitis, non acquiescent, sed per-
gent innocentes fratres suos ENTHUSIASMI seu FANATICI-
SMI & DONATISMI objectione, cui tamen ista axiomata di-
recte opposita sunt, impetere, & tanquam CONTEMTORES ME-
DIORUM SALUTIS AC MINISTERII ECCLESIASTICI ODIO-
SIS NOMINIBUS TRADUCERE, & pro SECTARIIS, seu nove
sectæ conditoribus, PROCLAMARE; illi manifesto deprehen-
dentur agere contra sensum communem, contra salutem ecclesie
ac contra sanæ rationis & conscientie præscriptum, ideoque
ecclesiam turbare, Jesu Christi, Φιλαδελφίαν ac consensionem tan-
topere commendantis, amore plane exuto, ac NEO-PAPISMO per
eiusmodi dominatum & heresiopociam stabilito.

IV. Speciatim si quis hæcenus me meaque scripta FA-
NATICISMI insinulavit, aut post hæc insinulabit, hæret, aut hæ-
rebit, in MANIFESTO CALUMNIE CRIMINE, quocumque
criminationes suas colore induxerit.

§. VI.

Sic inter alia scripsi de illuminatione, sub certa, fal-
tem haud exigua, spe, fore, ut ἀντιλέγοιτες tandem aliquando
remit-

remitterent a pudenda sua *ἀερομαχία*, qua, ut erroribus suis fucum illinerent, innocentissimis veræ illuminationis assertoribus identidem *Donatismum* & nescio quantum *Fanaticismum* objectare, immo vi quasi obtrudere, soliti sunt. Jam considerandus erit disputandi modus, quo disputator Wittenbergensis adversus me, aliosque satis accurate & caute de illuminatione docentes, usus sit denuo. Obtinet antiquum, hoc est, denuo in in arenam descendit, cum præbextu *orthodoxiæ*, zeloque pro veritate orthodoxa: 2. cum *objectatione Donatismi ac Fanaticismi*, eorumque *ἐνυλημάτων*, quæ huc referri possunt; quasi meæ aliorumque cautelæ, in amorem pacis ad conciliandos animos, in publicis scriptis toties & tam solenniter repetitæ, nunquam scriptæ fuissent. Quod si huic viro vel mica salis, bonæque fidei ac humanitatis, hac in controversia superesset, jam dudum acquiesceret in datis & toties repetitis illis cautelis, quibus doctrina hæc adversus fanaticorum & Donatistarum corruptelas facta tecta præstatur. Sed obtinetur antiquum, & quidem cum *errorum repetitione*, per consuetam *ἀντιβείαν* facta. Cum de primo *σκημαχίας* membro, seu de *orthodoxiæ præbextu*, nemo dubitet, posterioribus assertis meis ut tua constet fides, paucis efficiam.

§. VII.

Ecce! lector prudens, pro secundo membro aliquot Wittenbergensis *ἀντιβείας* & modestiæ flosculos, quibus modo dicta doctrina, tot cautionibus instructa & communita, & præterea concessionibus Commentationis Jenensis confirmata, excipitur:

*Hæc portentosa opinio nocet Christianæ Religioni
quam maxime:*

*Oeconomiam salutis evertit:
periculosos de fide errores parit:
in efficaciam verbi injuria est:*

C

cuna

*cum praxi christianismi e diametro pugnat:
planam ad naturalismum viam pandit:
MINISTERIUM E MEDIO TOLLIT:*

&c. p. 4.

*Est error CAPITALIS, quam pii confessores in Augustana
Confessione & in Apologia tam in
ANABAPTISTIS, quam in DONATISTIS damnarunt &c.
ibid.*

*Quanto risui ac contemptui (per hunc errorem) expositum erit Mi-
nisterium sacrum? quam periculosus ecclesiam vexabit
separatismus? quot pestilentes in ordinem sacrum intro-
ducentur confusiones? ibid. u. τ. λ. Superfedeo negotio
plura huius turfuris dura diraque verba transcri-
bendi. Sequentur tamen potiora membro se-
quenti.*

S. VIII.

Jam vestram fidem, lectores! Perpendite hunc di-
sputandi modum. Sic, uti audivistis, sentit Spenerus, & cum
Spenero aliisque ego. Sic autem contra nos insurgit Dis-
putator. Major ne sit in hoc viro disputandi im-
peritia, an vero impudentia, per quam se inter convicia sum-
me reddat ἀδοξον, vestrum erit dijudicare. Ego quidem non
nego, ipsum in spiritali mentis caligine de luce & illumi-
natione disputare; hunc tamen disputandi, aut potius alter-
candi, modum ineptissimum, quo ille adversus vi-
ros innocentes utitur, non possum non ipsius impudentiæ
potius, quam imperitiæ, tribuere. Repeto itaque & applico
conclusiones meas axiomáticas posteriores:

*D. Wernsdorffius supra dictis axiomatibus semper con-
cessis, & denuo ad conciliandos animos jam olim repetitis,
non acquiescit, sed pergit, innocentes ecclesie doctores En-
thusiasmis, seu Fanaticismi & Donatismi objectione, cui ta-
men ista axiomata directe opposita sunt, impetere, & tan-
quam*

quam contemtores mediorem salutis ac ministerii ecclesiastici odiosis nominibus traducere, & pro seclariis seu novæ seclæ conditoribus proclamare. Ergo hic disputator manifesto deprehenditur agere contra sensum communem, contra salutem ecclesiæ, ac contra sanæ rationis ac conscientie præscriptum, ideoque turbabat ecclesiam, Jesu Christi, *Φυλάξας* & consensionem tantopere commendantis, amore plane exuto, ac Neo-Papismo per ejusmodi dominatum & heresipociam stabilito.

Item: Quia D. Wernsdorffius adhuc me meaque scripta fanaticismi insinulavit, speciatim hæret in MANIFESTO CALUMNIE CRIMINE, quocunque criminationes suas colore induxerit. Et hoc CALUMNIE CRIMEN eo est gravius, quo impudentius repetitum est, postquam editum fuit scriptum meum Germanicum, *Mittelstrasse zwischen den Abwegen* in quo fanaticis, aliisque errantibus & *εὐδαίμονος*, ex professo obuiam ivi, & contra ipsorum strophas cultum Dei publicum, verbique divini auctoritatem & usum, una cum ministerio ecclesiastico, asserui & vindicavi, & omnibus viribus id egi, ut fanaticæ a veritate aberrationi occurreretur.

§. IX.

Certe si hæc calumnia non est, non dabitur ulla. Notum est e principiis moralibus, ad calumniam pertinere duo *falsitatem*, seu *testimonium falsum*, & *animum dolosum*, qui falsum proferat in aliorum ignominiam & damnum. Jam vero hic adest utrumque: 1. *Testimonium falsum*, de Donatismo & fanaticismo, de ministerio e medio sublato, aut tollendo &c. quibus, & hujus generis mendaciis pluribus, (de quibus Membr. II.) vel meridianus dies in innocentium virorum scriptis reclamationat. 2. *Manifestus dolus*. Nam disputator novit, se *mentiri*, & hæc mendacia jam vel centies fuisse prostrata. Et tamen sine fronte eadem repetit, modo ut agre faciat mihi, aliisque innocentibus, nobisque omnibus coram ecclesia ignominie, h. e. *Donatismi & Fanaticismi*,

maculam inurat, &, quantum in ipso est, efficiat, ut, tanquam homines pestilentissimi, e muneribus nostris & ex ipsius ecclesiae consortio ejiciamur. Id quod quam impotenti dominatu una cum symmachis suis molietur, alibi tuse & solide demonstravi. Sed vana est sine viribus ira! Interea tamen disputator in manifesto & cumulatissimo *calumniae crimine haeret.*

§. X.

Hanc criminandi libidinem', in qua *ambrosius* suae robur demonstravit disputator, novo exemplo jam declarabo. Habui ante duos annos *disputationem* de *Experientia rerum divinarum spirituali*, in qua hanc materiam ita tracto, ut sectioni exegeticae dogmaticam, & dogmaticae porismaticam subijciam. Omnia quam caurissime proposita sunt, & praecipue *enthusiasmo* ita obviam itum est, ut illi nullus omnino aditus hic pateat. Nam inter multa alia, hanc doctrinae hujus innocentiam demonstrantia, p. 28. haec habeo: *NORMA experientiae spiritualis est VERBUM DEI, unica veritatis experimentalis regula. Hanc admiserant Philippenses & retinuerant adhuc, a Paulo olim traditam. Unde hic c. IV. v. 19. in eadem eos confirmat, ipsamque ad eos scriptam epistolam, tanquam normae hujus partem, huic fini destinat. Conf. cap. III. 16. Certe hujus regulae, spirituales gustum dirigentis, per magna est necessitas. Quis enim nescit, quanta sit natura nostrae labe, quanta gustus corruptio, quanta diaboli, ad animum imaginaria convictio, corruptoque sensu, circumagendum, versutia? Unde qui regulam verbi negligeret, pro divino gustu illusioni patesceret fanaticae, ex hac per *audaciam* facile prolapsurus in pertinaciam & temeritatem, parrhesiae ac constantiae nomen mentientem. Quam ob rem in veritatibus minime sufficit, dicere: ITA SUM INTRA ME HAC DE RE CONVICTUS: HÆC ILLO AUT ISTO, MODO IN ME EXPERIOR &c., sed convictio nostra ita ad lapidem veritatis*

ris

*tis Lydium, recte adhibitum, est exigenda, ut eo probetur, probata-
que inde confirmetur, aut improbata repudietur, saltem corrige-
tur. Quod ubi fit, ordinarie nulla est convictio de doctrina ali-
qua interior, que non ad ductum scriptura sacra aliis, saltem litte-
raliter, possit demonstrari. Litteraliter, inquam. Etenim spiri-
tuale convictioem homo homini, a gratie ac salutis ordine
vique alieno, nec eam ingredientem, dare potest minime.*

Item p. 16. *Vera experientia minime ceca est, sed oculata,
utpote MEDIA inter ἐπιγνώσις & δογματισμός, cognitionem & explo-
rationem, ut supra in exegesi vidimus. Pag. 37. Omnis rerum spi-
ritualium convictio & experientia, verbi divini normæ confor-
mis, est genuina & orthodoxa; eidem non conformis, sed contra-
ria, est imaginaria & FANATICA. Item p. 40. Experienti-
am spirituales, SCRIPTURÆ SACRÆ, tanquam UNICÆ RE-
GULÆ, conformem, qui ad veram rerum practicarum notitiam
requirit, ut necessariam, is utriusquam verbo DEI ad latus ponit
aliquid quasi comprincipium, sed tantum urget, quod illa in salu-
tis ordine & applicatione requirit &c. Eadem hac de re oc-
currunt in Controversiarum Systemate, seu Antibarb. P. I.
p. 134. seqq.*

S. XI.

Sic sentio de experientia spirituali: tam caute de ea-
dem scripsi, scriptaque e sacris litteris demonstravi, & ex a-
bundanti, in gratiam quoque imperitorum atque ἀντιμεμίων,
librorum Symbolicorum, Patrum, Lutheri, aliorumque Theologorum,
testimoniis illustravi & comprobavi, certissime sperans, fore, ut
doctrinam, tanta cum cautione propositam, adversarii inta-
ctam relinquerent. Huc accedit, quod in nuda tantum
didascalia versatus sum, seu in nuda thesi, citra anti-
thesin, & citra ullam, vel minimam, adversariorum mentio-
nem: quæ pacifica proponendi ratio adversarios eo magis
intra limites suos continere poterat. Verum enim vero
gladiatorio quasi animo me invadit cum commilitone suo

D. Wernsdorffius, & rursus, catherali factu ebrius, post summas injurias alias, in B. SPENERUM, aliosque, & inter hos in me quoque, super doctrina de *experientia spirituali* effusas, p. 69. dicit, *me non minori cum furore pro FANATICA hac opinione propugnare, &c.* Conf. p. 43. ubi de hac ipsa materia agens: *dolendum est, inquit, Munzerum tot ignorantiae ac stoliditatis fratres reliquisse &c.* Quae quam atroces sint calumniae, quis non videt? Et haec cumulantur per integram disputationem, quae, contra solem quasi loquendo, Spenero, mihi, ac aliis, obtrudit errorem, quasi statueremus *experientiam spiritualem citra & contra scripturae sacrae normam.* Etenim inter multa alia HORRENDA MENDACIA, de SPENERO aliisque p. 40. haec evomuntur: *Longe a scriptura recedunt FANATICI, qui NEGLECTA VEL INSUPER HABITA SCRIPTURA SACRA ejusmodi sibi fingunt experientiam spiritualem, quae REVERA MONSTRUM EST, solido penitus destituta fundamento.*

§. XII.

Hunc anilem altercandi & criminandi modum servat ἀντιλέγων in Lutheri cathedra. Qui quantum ἀπιθείας habeat, quilibet animadvertit. Semper obtinent antiquum adversarii. Primum fingunt fanaticos, uti cathedra seu curia Romana haereticos. His obtrudunt detestandos errores, a quibus isti quam longissime absunt. Eduntur apologiae: in vicis argumentis adstruitur innocentia: sed, praepapali factu ac mendaciorum conscientia, aut non leguntur, aut non attenduntur. Et interea tamen repetuntur aggressiones eadem eadem cum impudentia; repetuntur iidem imputationum & objectionum coccysmi, a diversis veritatis testibus decies, immo vel centies, retusi ac prostrati, posita omni victoriae spe, aut praesidio, in tribunitiis per ecclesiam clamoribus, singulari cum impudentiae dono, sine iron-

fronte ac sine fine sublati. Unde mirum non est, *Lutheri* *et* *in* *h* *e* *d* *r* *a* *m* ex aliquot lustris apud prudentes male audire, & quasi mundi fabulam fieri. Ne vero ullo sui præsidio exuatur cathedralis hæc mentiendi ac calumniandi libido, infesta fanaticissimi objectione, sine fine in publicis & privatis lectionibus repetita, auditores odiis adversus innocentes inflammantur, horumque scripta istorum manibus excutiuntur; quandoquidem a librorum illorum, inprimis apologiarum, lectione identidem avocantur, tanquam aliquid veneni pietistici & fanatici adflatura. Sic formantur novi heroes in bella Domini! Sic fiunt novi pseudohæreticæ pravitatis inquisitores, publici pacis ecclesiasticæ turbatores, eonocentiores, quo protervius sua Pharisaismi larva, ac mendacissimo orthodoxiæ & observantiæ symbolica prætextu, se induunt atque incrustant. De iis, qui uno alteroque præceptore meliores sunt atque manent (quos haud paucos esse, non nescio) hic non loquor. *Quos* *de* *generantis* *cathedræ* *filii* *qui* *&* *quales* *sint*, præ aliis M. Ferberus suo exemplo suisque charitatis, rerum solidarum ignorantia & maledicentia plenissimis, ecclesiæ comprobat: ex quo *socio* *suo* ipse D. Wernsdorffius noscitur, alias quidem e se ipso non ignotus.

§. XIII.

Hæc de disputantis *soliditate*, criminando præcipue ab ipso demonstrata. Neque hæc fallacia, aut malitia, qua viris innocentibus sine fine alienissimæ sententiæ obtruduntur, sola est; sed comitem ubique habet manifestam errorum, (quæ quidem veritatis specie illinuntur) confessionem ac propagationem v. g. *impios esse vere illuminatos, eosque res divinas, etiam eas, quæ ad Christianismi praxin pertinent, & sub spiritualem experientiam cadunt, sine spirituali earum experientia, posse solide & spiritualiter intelligere ac dijudicare; speciatim quid sit pax conscientiæ spiritualis? quid firma in Christi-*
sum

sum fiducia? quid gaudium ex amore in DEum ortum? quidque sit odium in peccata. Ceterum integra disputatio est cento e meris fere, partim calumniis, partim erroribus, Fechianis, Schelwigianis, Bucherianis *κ. τ. λ.* in Lutheri cathedra suble-ctis, farrus, subinde occinens ineptissimas istas argumenta-unculas, quae jam inde ab ultimo superioris seculi decennio vel centies discussæ, & ita comparatæ sunt, ut a quolibet bono Theologiæ tirone refutari, & homini, qui mediocri sanæ rationis usu pollet, ne quidem in mentem venire, possint.

MEMBRUM II.

DE

DISPUTANTIS MODESTIA.

§. I.

Non solum *ἀπιβείας*, sed etiam *modestie*, encómio a Præside ornatur hæc disputatio. Cujus notæ ejus sit *ἀπιβεία*, prudens lector procul dubio non sine indignatione, aut, quod malim, commiseratione jam percepit, viditque, potiores hujus *ἀπιβείας* nervos esse in calumniis, per quas innocentibus gravissimi errores obtruduntur, a quibus tamen sunt alienissimi, & contra quorum objectionem vel centies modo leniter, modo severe ac graviter, potestati sunt. Jam, quæ D. Wernsdorffii sit *MODESTIA*, quam, in commilitone suo laudatum adprobatamque, fecit conspicuam, paucis considerabimus. In gratiam eorum, qui virulentissimum hunc toetum legere dedignantur, aliquot speciminum decædes hic exhibebo, & quidem non ex integra disputatione, sed tantum ex *sola* ejus *præfatione*. Res ipsi est, uti jam monui, non solum mecum & cum venerandis carissimisque collegis meis, sed etiam cum *D. SPENE*.

RO,

RO, necnon cum viventibus adhuc celeberrimorum nominum Theologis, BILEFELDIO, MAIO, LANGIO Altdorffino, nunc Primislaviensi, aliisque, partim expressa nominis mentione, partim generali maledicentia notatis & impugnatis.

§. II.

Audiamus *decadem primam* speciminum modestiæ Wittenbergensis, sic de SPENERO aliisque sinceris Doctoribus statuentis:

1. *Fanaticorum cohors, ferme in furorem a&a.*
2. *Pietistæ, genus pietistarum maledicum.*
3. *Nullus facile reperitur fidei articulus, quem non impugnatum eant, & ex summa animi anxietate detorqueant, eidemque heterodoxum sensum affingant.*
4. *Novaturientes pietistæ.*
5. *Effinxerunt NOVAM (majusculis enim litteris hæc vox expressa legitur) Theologiam, dimissa illa veteri, pro quæ cælestis veritatis assertores ac vindices, LUTHERUS, CHEMNITIUS, HUTTERUS, HUNNIUS, aliique permulti propugnant.*
6. 7. *Theologiam mille difficultatibus, præter rationem, & non nisi expetulantibus libidine excogitatis, involverunt.*
8. *Novatores, qui a veteribus doctoribus dissenserunt.*
9. *Novus Theologiæ pietisticæ, & imprimis Halensis, habitus cum Scriptura & puriorum placitis doctorum pugnans.*
10. *Certe nova Theologiæ facies, quæ a D. Spenero in Der Gottesgelahrtheit p. 37. & in Pius Desideris p. 13. D. BREITHAUPTIO in Disputat. de Notis Candidati Ministr. Eccles. itemque in Disputatione de Vera Dei rerumque sacrarum notitia; D. MAJIO in Disp. de Theosophia p. 29. D. JO. MICH. LANGIO in Disp. de rectâ in Theologiæ sententia c. I. §. 8. JOACH. LANGIO in Anti-barbaro passim; D. ZIEROLDO in Synopsi Veritatis p. 138. itemque*

D

in

in *Introd. ad Hist. Eccles. Part. II. c. I. &c.* denique D. BILFELDIO in *Disputat. de Theologia pia unice vera*, proponitur.

§. III.

Hunc calumniarum cumulum continet Præfationis pagina secunda & tertia. De maledico ejus initio, quo pagina prima commaculata est, deinceps dicitur. Audiamus secundam calumniarum decadem:

1. Non erubescunt divinæ veritati vim inferre.
2. Dicitur non potest, quanta hæc Novaturientium sententia moverit certamina, quantas illa causata fuerit lites.
3. Pestilentissimus error de Theologia.
4. Pietissimi λόγος seu nugamentum.
5. Portentosa opinio.
- 6--10. Opinio ista christianæ religioni quam maxime nocet, œconomiam salutis pervertit, periculosos de fide errores parit, in efficaciam verbi injuria est.

§. IV.

Hæc in parte paginæ quartæ dimidia. Tam enim calumniarum terax hic est Disputationis ager modesta laude ab ipso Præfide ornatus! Consideremus novum tertiæ decadis proventum:

1. Opinio ista cum praxi christianismi e diametro pugnat.
2. Planam ad naturalismum viam pandit.
3. Ministerium e medio tollit.
4. Summam confusionem introducit.
5. Ad turbendam veræ ac Lutheranae ecclesiæ pacem & quietem refo veluti tramite tendit.
6. 7. Error capitalis: error Anabaptistarum & Donatistarum in Augustana Confessione & ejus Apologia damnatus.
8. Fanaticorum cohors, qua cum Schwencfeldus easdem tibias inflat.

9. Quan-

9. *Quantorisui ac contemptui expositum erit ministerium sacrum?*

10. *Quam periculosus ecclesiam vexabit separatismus?*

§. V.

Hæc modestiæ specimina, in tertia calumniarum decade conspicua, eadem pagina quarta exhibet. Audiamus quintam & sextam decadem:

1. *Quot pestilentes in ordinem sacrum confusiones (per errorem istum capitalem) introducentur?*

2. *Quot infinita mala prement ecclesiam turbabuntque?*

3. 4. *Pietistæ: quorum doctrina absurditatis pariter ac impietatis plena est.*

5. *Hodierni sanctuli: contradicentium turba.*

6. *Novatores, quanta impudentia in cœlestem veritatem injurii.*

7. 8. 9. *Novaturientes Theologi: Pietistæ: heterodoxa opinio.*

10. 11. 12. *Puerile contradictionis vitium. Puerilis impudentia: Novatores: maxima absurditas.*

13. 14. 15. *Non minori furore &c. Tanta est fanaticorum impietas, ut nulli sibi ducant religioni, pro lubitu scripturæ locis sensum affingere*
x. 7. 8.

16. 17. *Fanatici, fanatici. Quid magis horrendum & diabolicum dici cogitarique potest? (scilicet, quam solis regenitis tribuere genuinam Dei agnitionem, seu cum Joanne negare, eos, qui præcepta Dei non servant, Deum vere agnoscere.)* I. Joh. II, 3, 4. IV, 7, 18.

18. *Monstruosa distinctio (inter cognitionem theologiam tantum litteraliter seu historice, & simul spiritualiter, veram.)*

19. *Monstrum in Theologia invisum atque inauditum.*

§. VI.

Hæc habet *Wittenbergensis modestia* usque ad p. 13. Succedat e paginis seqqv. nova decas, eaque itidem geminata, seu septima cum octava:

1. *Male sani hi disputatores.*

2. *Novatores in Theologiam irrogenitorum seviunt.*

3. 4. *Ex litera scripturæ concipere notitiam historice, & hanc notitiam*

D 2

notitiam

titiam naturaliter & historice veram esse. non autem spiritualiter, sunt verba hominis extra se rapti (de SPENERO & ZIEROLDO speciatim sermo est) aut Voxmē, qui instar bestia est.

5. 6. *Novatores: impudentissima mentiendi libido.*

7. *Œperua dæmonia, in schola Spiritus Sancti inaudita (scilicet Theologicæ cognitionis habitum in impiis naturalem esse.)*

8. *Pietistæ. Impiorum notitiam CARNALEM (in genuino sensu, de quo Spenero, hic p. 17. citato, sermo est) carnalem vocare, est carnale iudicium, a Spiritu mendacii profectum, injuriumque in Scripturam sacram.*

9. *Fanaticum & plusquam carnale, si non prorsus diabolicum est iudicium.*

10. *Insania & injuria fanaticorum.*

11. 12. 13. *Novatores. Hi (de Spenero citato speciatim sermo est pag. 19.) non nisi per crassissimam ignorantiam ea, quæ rationis sunt, cum iis, quæ ad revelationem spectant, turpiter inter se confundunt. Hos inter (verba sunt modeste disputantium) primo nominandus est loco D. SPENERUS.*

14. 15. *Fanaticorum turba: hæc non erubescit summa imis miscere.*

16. 17. *Hæc fanaticorum philosophia de rebus sacris ridetur & pro non ente habetur.*

18. *Insanum horum hominum cerebellum.*

19. 20. *Theologia fanatica: hanc eo minus tolerandam censemus, quo magis scripturæ sacræ adversatur, & quo pestilentiora, ac doctrinæ christianæ perniciosiora consecutaria post se trahit. p. 20.*

§. VII.

Habes, prudens lector octo decades speciminum modestiæ Wittenbergenfis. Quod si quis existimat, me criminationes iusto largius computasse, aut me semel atque iterum ex uno specimine duo fecisse; rem, quælo, ad vivum excutiat. Sic deprehendet, me in calculo subducendo a vero haud aberrasse. Quid? quod non semel calumniam geminatam pro simplici posui v. g. *insania fanaticorum*. Etenim duæ grandes sunt calumniæ, aliquem innocentem & in theo-

theologicis a vero haud aberrantem (nec autem aberravit Spenerus cum reliquis, quos modestia Wittenbergensis tot criminationum & mendaciorum plaustris excepit) vocare *fanaticum*, ipsique tribuere *insaniam*. Immo fac, hunc calumniarum numerum esse una alteraque decade minorem. Ecce mantissimam, ex ejusdem prætationis extremò; quam quis pro lubitu suo vel ad octo decadum integritatem, vel ad integræ centuriæ complementum, referre poterit:

Novatores: ineptissima Theologia.

Horrendæ blasphemias: Novatorum phantasmata.

Purioris ecclesiæ & ipsius Spiritus S. doctrinam pervertere student.

Eant fanatici, insaniant tam diu, donec se sentiant insanire.

Maleferiati homines: ipsorum fraudes, imposturæ, ac pueriles detorsiones.

Fanatici: ipsorum Theologia nova.

Novatores: ab ipsis Theologia experimentalis est heterodoxe explicata & pro xaxia animi propugnata.

Theologia NOVA, a qua veterani Theologi ad unum omnes dissenserunt.

§. VIII.

Hæc hætenus de modestiæ Wittenbergensis specim nibus, quæ sola Disputationis Præfatio exhibet. Ubi rursus notandum, potiorem impetum adversus Beatum SPENERUM, hic decies octies expressè nominatum, converti; utpote qui disputantibus inter *fanaticos*, quos ipsi comminiscuntur, est *primus, medius, & ultimus*. Quod si enim eorum, qui denuo, quasi solenni quadam promotione, ex cathedra Lutheri fanatici proclamati sunt, nomina respicias in Præfatione, *Speneri nomen ultimo loco repetitum* videas: Idem aliquoties cum ignominia nota allegat sermo *medius*:

ab eodem arcessitum est *initium*. Etenim a Spenero incipit maledicentia, mentiens, *Spenerum pietatis prae-textu & ex novitatis pruritu nimioque studio, ecclesia orthodoxae maximo existisse detrimento, tristissimo eventu comprobante, quanto opere, summa hac temporum metamorphosi, novi ipsius mores, novaque dogmata vetera corruerint.* De manifesto mendacio, per quod Theologus Argentoratensis, Beatus SEB. SCHMIDTUS, in dirae Speneromachiae societatem pertrahitur, hic nunc dicere nihil attinet.

§. IX.

Ecquis prudens & pius lector non totus cohorrescat ad cumulatissimum hunc maledicentiae vomitum, sub *MODESTIAE* nomine in *Lutheri cathedra* denuo *PRO MORE*, uti ipse disputator loquitur, editum. Jam si testimonium falsum, iniquo animo, seu cum proposito nocendi, prolatum, est calumnia; quis dubitabit, *D. Wernsdorffium*, una cum commilitone suo esse *CALUMNIATOREM*, & quidem impudentissimum? Nam i. dixit, aut potius jam olim innumeris tere vicibus dictum, repetiit falsissimum virulentissimumque, nec non multis modis cumulatam, testimonium v. g. *Spenerum aliosque sinceros & publicos ecclesiae doctores, quos aggressorum impietas pietistas vocitare solet, esse fanaticos, fanaticorum cohortem & turbam, non erubescensem summa imis miscere, agentemque fraudibus ac imposturis; eosque omnes fidei articulos impugnare ac decerquere; effinxisse novam Theologiam, dimissa veteri; fovere de Theologia pestilentissimum errorem, pietismi diuina, portentosam opinionem, qua salutis oeconomiam pervertat, & ministerium e medio tollat, errorem capitalem Anabaptistarum & Donatistarum, quo nihil magis horrendum & diabolicum dici cogitarique possit, monstrum in Theologia invisum & inauditum, horrendam blasphemiam; insanum habere cerebellum &c.* Nolo hic repetere reliqua mendacia Disputatoris

§. X.

S. X.

In his omnibus testimonium esse mendacissimum, ex iis, quæ Membro I. dicta sunt, cuius prudenti jam factis superque constat. Immo tantæ hæc res est evidentiae, ut de ea vel decem annorum puer certo possit judicare, solidamque sententiam pronunciare. Nec solum hic adest calumniæ *materia*, seu testimonii falsitas, sed etiam *forma* ejus de formis est præsto, nimirum *dolus* manifestus, per quem scientes ac volentes falsa dicunt, & rectissima quæque, vel centies ex abundanti declarata & vindicata, sine fine de quo in sinistrum sensum detorquent. Adest hic *propositum nocendi*: quod quam manifestum sit in omnibus, nemo non videt. Ecce enim talia evomerentur, nisi eam in finem, ut Spenerus aliique sinceri theologi, qui apud potiorē ecclesiæ evangelicæ partem, ipsosque exteros, bene audiunt, male audiant, parique a reliquis ignominia afficiantur, saltem eadem digni habeantur, & tanquam perditissimi fanatici, cum summa detestatione fugiantur. Certe testimoniorum seu diceriorum plurima ita comparata sunt, ut ipsa etiam illorum falsitas, in se considerata, virulentissimum D. Wernsdorffi animum ubique prodat, constituatque calumniam omnino proprie sic dictam, tantamque, qua vix dirior esse possit. Qui certaminum, quæ jam ex aliquot lustris a tabulæ pietisticæ architectis gesta sunt, historiam novit, ipsorumque libros mordaces vel per transennam inspexit, novit, infestissimum ipsorum animum nocendi libidine esse plane insatiabilem, & pro scopo habere violentam & ignominiosam innocentium ejectionem: quemadmodum longa & evidentissima serie demonstravi in Antibarbari mei Parte IV. Sect. I. Conferatur D. Fechtii (quem Wittenbergen-^{σιμόληφου}sis criminator in epistola sua per omnia habet) Responsum theologicum antichristianum, in causa Waldeccensi datum, & a Theologis Giessenibus refutatum, ubi p. 26. sua-
det,

det, man habe die Pietisten (nominavit autem & intellexit viros innocentes, ipsosque Theologos Giessenses haud obscurè in pietistarum classem retulit) nicht allein aus daffiger Nachbarschaft / sondern auch aus dem Römischen Reich mit aller Macht zu extirpiren &c. Vid. Summe Rever. Ordin. Theol. Giess. Lehr- und Ehren-Rettung / & liber meus, die Mittelstrasse p. 280. seqqv.

§. XI.

Jam quæro prudentes lectores, æquos rerum æstimatores, ane ex his meridiano sole clarius sit, Wittenbergensem Disputatorem esse impudentissimum CALUMNIATOREM? Ipsiusque Disputationem esse *libellum famosum*; & ane eodem Lutheri cathedram proh dolor! denuo fecerit aliquam quasi *palastram maledicentia*? Certissimus sum, me consentientes habere omnes lectores, quotquot non ita pendent a papali unius & alterius viri dictatura, ut, per obedientiam quasi cathedram non ipsum etiam sensum communem hac in parte exuerint: id quod a seclarum proprium est. Nec obstat, acerbissima ista dicta proponi cum zelo pro orthodoxia, aliisque pigmentis. Quis enim adeo mentis suæ erit inops, ut *prætextum a vera causa* non possit discernere. Et quis prudens hodie ignorat, quam inane hoc sit terculamentum, quod orthodoxiæ prætextus, aut cæca persuasio, habet ac ostentat? Detexit hoc maledicæ iniquitatis mysterium Spenerus integris fere voluminibus: detexerunt illud alii: detexi & ego, & ita quidem, ut, quod solide excipiant criminatores, plane non habeant. Certe hæc mentiendi ac calumniandi libido eo est turpior, quo quis turpius venerabile *orthodoxiæ*, immo sanctissimum *ipius Dei*, nomen in sui præsidium rapit, & hac ratione totam religionem Christianam atheorum, scepticorum, aliorumque empæctarum ac Epicureorum hominum ludibrio liciens volensque, certe per ignorantiam

ma-

malitiose affectatam, jam ex tot annis tam pertinaciter exponit.

§. XII.

Quemadmodum vero huic viro nulla ratione tanta intemperies adversus me justa est; sic etiam ejus impetus simul adversus SPENERUM aliosque effusus est non minori sane iniquitate. Ad me quod attinet; in *Dissertatione mea Elenctica*, cui criminationes suas præcipue exposuit, nihil commerui. Nam 1. scripsi, petulanter & superbe provocatus in Wernsdorffianis de Gratia Docente; in quibus præ aliis Venerabilem Academiae Lipsiensis & Collegii Theologici Seniores indignissime tractaverat. 2. Non retulipari; & quamvis ipsum etiam nomen meum in convicium inflexisset; tamen ego nomen ipsius subinde cum quadam honoris præfatione expressi. Notandus quidem mihi nunquam fuit hujus viri factus, eaque, quam sibi in Lutheri cathedra adversus innocentes sumserat, dictatura tuit reprimenda; id tamen non tam verbis, quam re ipsa, feci, suos ipsi errores & paralogitmos in Disputationibus de gratia docente patefactos, suamque *ἀπομαχίαν* decenti gravitate, citra convicia, manifestans. Multo adhuc minus causa, cur refutationis loco ipsi criminationibus opus fuerit, desumi poterit e Disputatione mea, de Experientia Spirituali; cui tamen Wernsdorffiana Disputatio, aut potius criminationis, directe simul opposita est. Nam versatur ista dissertatio mea in sola exegeti & thesi, citra ullam applicationem ad dissentientes.

§. XIII.

Neque illi salva veritate licebit ad *ius retorquendi* provocare, & aliquod ejus fundamentum in Antibarbaro meo quærere, aut comminisci. Nam 1. nequaquam sum certaminis auctor, aut aggressor, sed apologeta adversus aggressores B.SPENERI, cum aliis innocentibus, indignissimis modis pro

ε

nova-

novatore, heterodoxo, fanatico & hæresiarcha identidem proclamati: atque ita famæ Speneri, & præcipue ipsius evangelicæ veritatis, a Speneromastigibus tantopere læsæ ac conculcata, vindicem egi, non aggressorem. 2. Quando occasione vindiciarum subinde deteror in denudationem errorum, quibus *ἀντιδύοις* ducuntur, nec non illius iniquitatis, qua Scripturæ Sacæ ac librorum symbolicorum auctoritate, erroribus suis prætensa, adversus innocentes turpissime abutuntur; ago dicoque, quod res est, quod ipsa justitia postulat, & me Spenerus docuit, qui inter per multa alia, huc pertinentia, in Apologiæ suæ, *Ubereinstimmung mit der Augsbургischen Confession, Wittenbergensibus adversariis opposita*, præfatione §. 32. hæc habet: *Man möchte zwar sagen/ ich solte dieser Leute/ihres Characters und Amts wegen/ mehr schonen/ und lieber alles bedecken: Nun habe ich selbst freylich kein Gefallen an dem/ was unsere Kirche nicht zieret/ sondern bedecke dasjenige lieber/ was zu bedecken möglich ist/ und die Bedeckung nicht mehr Schaden thut. Aber die grosse Fehler der Schrift (Christiutherische Vorstellung) und wie es mit deren Auctoren bewandt seyn müsse/ liegt so vor Augen / daß sie / ehe ich eine Feder angeisset/ von Freunden und vielen Feinden schon mit Unwillen betrachtet worden ist/ und sie also selbst/ohne mich/sich in Schimpff gesetzt haben. Wenn aber das blossse Ansehen und Titul solcher Leute/ da sie auf Lutheri Cathedra sitzen/ unter schidliche so einnimt/ daß sie zum Nachtheil der Wahrheit/ was andere sehen/nicht sehen können/ so istts allerdings nöthig/ und der Liebe gegen so viele eingekommene gemäß gewesen/auch solchen die Augen recht zu öffnen/ daß sie sehen/ mit wem sie es zu thun/ und aufwen sie sich sicher zu verlassen haben. NB. Ja es erfordert es die Gerechtigkeit / denjenigen / welche sich eines Schwerds wieder Unschuldige gebrauchen/ dasselbe aus den Händen zu winden.*

§. XIV.

§. XIV.

Huc accedit 3. quod Spenero, etiam defuncto, tanquam prostrato leoni, insultaverint, e defuncti silentio meros sibi triumphos commenti. Unde tanto major fuit severioris apologiæ necessitas. Quanta enim cum dicitate ac petulantia adversus hujus viri innocentiam, & adversus ecclesiæ, ipsiusque veritatis evangelicæ, viscera voce ac scriptis sævitum sit in & e Lutheri cathedra, ex ipsa D. Wernsdorffii confessione manifestissimum est. Nam hanc disputationem, quæ in sola doctrina de Theologia, seu habitu Theologico, integris quasi plaustris vel decem injuriarum decurias in innocentissimum virum, decies octies inter criminationes expressè nominatum, aliosq; sinceros Theologos, convehit evomitque, atque id, reliquis ipsius disputationis injuriis ne quidem computatis, in sola præfatione; hanc, inquam, disputationem D. WERNSDORFIUS vocat scriptam *MODESTE*, & quidem, quod probe notandum est, *PRO MORE*: vocatur *MODESTA PRO MORE*, nimirum in cathedra solito, & a præceptoribus ad discipulos, inter quos Argentoratensis ilte eminet, transmissa, & ab his usurpata. Habemus ergo *reum ingenue confitentem*, quantus & ipse & per symmachos suos calumniator extiterit adversus Spenerum, aliosque innocentes. Tam effreni constantique criminandi libidini qui Spiritus ac veritatis robore obviam it, & dicit, quod res est, is nequaquam conviciatur, sed de conviciis conqueritur, eaque refutat. Taceo, librum meum non D. Wernsdorffio, sed D. Schelwigio fuisse oppositum.

§. XV.

Observanda hic etiam est mea tractandi ratio. In systemate meo duo præcipue ago: 1. Adstruo in thesi doctrinam Speneri, aut potius ecclesiæ evangelicæ, proboque, hanc ab erroribus esse immunem & verissimam; & hoc pacto eadem opera simul ex professo demonstro, doctrinam Spene-

E :

roma-

romastigum in iis partibus, ubi se Spenero opposuerunt, vi factæ ac repetitæ contradictionis, esse falsam, seu corruptam. Et hoc demonstrationis labore ita defungor, ut in longa argumentorum serie vix ullam adversariorum mentionem injiciam, rei ipsius tractationem, argumentis utique communitam, sufficere ratus. Sic v. g. procedo in doctrina de *illuminatione* Part. I. p. 34. seqqv. item 61. seqqv. de *fide justificante* p. 428. seqqv. de *renovatione & pseudadiaphoria* Part. III. 63. seqqv. usque ad p. 154. immo & seqqv. de *natura & differentia doctrinarum fundamentalium & non fundamentalium* P. IV. p. 482. seqqv. de *spe meliorum temporum* p. 646. seqqv. Taceo materias reliquas hand paucas, quæ eadem methodo, non tantum sine conviciis, sed etiam sine adversariorum, qui tamen re ipsa refutantur, mentione tractatæ sunt. Præter hunc scribendi modum placidissimum in eodem libro 2. discussio omnes istas sive argumentatiunculas, sive objectiunculas, quas D. Schelwigius in Synopsi sua Spenero, aliisque, & ipsi veritati evangelicæ, opposuit. Speciatim vindico partim aliquot centurias locorum Scripturæ, quæ in pessimæ causæ patrocinium abrepta erant, partim testimonia Speneri, hæreseos, aut fanaticismi ac heterodoxiæ postulata. Hic, ubi præcipue in terminis versor apologeticis, subinde cogor dicere, quod res est, seu demonstrare, eos, qui Spenero aliisque, qui iusta cum ἀκριβείᾳ scripserunt, posthabitis tot ipsorum declarationibus & apologiis evidentissimis, sine fine errores, hæreses, fanaticismum, ignorantiam &c. objectant, immo per vim quasi obtrudunt, id facere sine fronte & non minore animi malitia, quam affectata rerum solidarum ignorantia, ipsosque in perpetua coccyssorum suorum, toties quam solidissime suppressorum, repetitione magnam mentis barbariem prodere. Unde & ipsum librum non solum *Systema Dogmatum & Controversiarum*, sed etiam, *SIXTINI AMAMÆ*, qui

qui olim *Antibarbarum Biblicum* edidit, exemplum tecutus, *Antibarbarum* inscripsi, de cujus appellationis innocentia & æquitate videatur Partis Prioris præfatio §. XIX.

§. XVI.

Et ad vocem quidem, *barbarus*, quod attinet, sequentia notanda sunt: 1. Citato præfationis loco solenniter declaravi, *me, pro nativa ejus indole, ea nihil dicere amplius, aut durius, quam peregrinis, seu a vera Theologia alienis, erroribus infectum, adde, & eosdem aliis cum dominatu pro veritatibus obtudentem, & renuentes seu dissentientes in hæreticorum ac fanaticorum numerum referentem. Quod dum dico (ibidem porro verba mea sunt) & argumentis probo, convicior nemini, sed tantum dico, quod res est. Sit Dn. D. Schelwigius, Gedanensibus suis Pastor, Rector ac Professor honoratus, immo augeatur in dies honoribus; nihil invideo, aut ex his imminutum eo, .v.τ.λ.* 2. Cum intelligerem, ἀντιμύεως ista voce nihilo minus, posthabita re ipsa, offendi, eam in partibus libri posterioribus plane omisi, significaturus, non de vocibus mihi susceptum negotium, sed de rebus, ideoque me in vocibus fore facilem: quemadmodum in epistola, posterioribus libri partibus præfixa p. 11. statim declaravi, p. 49. simul indicans, me in iterata operis, præcipue priorum partium editione, (si qua futura esset) ea, quæ forte in vocibus, etsi per se innocentibus, reique ipsi convenientibus, offendant, mutaturum & declaraturum esse; sicuti jam declaro, me certam vasis vocem, quæ circa Part. I. sect. I. finem irrepsit, antequam vitio versa esset, jamdudum habere pro non scripta, etsi nitatur non ignoti, nec per se plane inhonesti, proverbii Pythagorici usu. Utinam vero ἀντιλέγοντες agnoscerent, quam horrendum sit, impium verbi ministrum, qui profligatissimæ vitæ, Deique ac divinorum contemtor est, vocare non solum *instrumentum* (quod sano sensu semper concessum est) sed etiam *OFFICINAM Spiritus Sancti*; quemadmo-

dum Synopseos auctor cum approbatoribus perhibet; item quam indignum sit, hoc adstructum ire similitudine, a vase desumpta, quasi nihil plane intersit, quo quis vase donum præstans accipiat. Ceterum videantur stili mei vindiciæ solidissimæ System. Part. IV. p. 635. seqq. ubi hæc duo axiomata, ex antecedentibus deducta, declarantur: 1. *Spenero- mastigibus, seu sabalatoribus piecisticis, necessario scribendus fuit Antibarbarus*: 2. *In Antibarbaro aptandæ fuerunt voces rebus, iisque ex vero respondent, citra convicia.* Præterea ad innocentia meæ demonstrationem pertinet postremum meum scriptum, die richtige Mittelstrasse zwischen den Abwegen/utpote in quo non solum iterata orthodoxia meæ documenta exstant, cuius prudenti, etiam imperito, ex abundantia demonstrantia, quam sincera sedula que mea sit cura in purioris doctrinæ custodia; sed etiam mea scribendi ratio a p. 283. usque ad p. 297. iis rationibus adversus malevolorum obrectationes vindicatur, ut certissimus sim, hos, quod istis cum ullo solido fundamento opponant, nequaquam habere. Qui suam aliis barbariem, qua illi non desunt in innocentia ecclesiæ membra sævire, iisque errores suos, tanquam fidei articulos, eosque fundamentales, obtrudere, & renuentes ab ipsius ecclesiæ communione, quantum in ipsis est, pro scriptum ire *κ. τ. λ.* qui, inquam, hæc, & quæ huc pertinent, detegit, is versatur in justa apologia, & barbarus non est, nec talis vocari potest, nisi eo sensu, quo Scipio olim, a devictis Afris, Africanus dictus fuit.

§. XVII.

Quæ, aliaque citatis locis iustus deducta, cum ita sint, manifestum est, esse *ἐκ τῶν ἀδυνάτων*, ut adversarii mei unquam demonstrent, me, ad indignissimum ipsorum exemplum, conviciis pugnasse. Etenim 1. non dixi contra ipsos *fallsum testimonium*, quando probavi, Spenerum non esse novatorem, heterodoxum

doxum, fanaticum ac hæreticum, sed sincerum & orthodoxum Theologum. Hic vero si orthodoxus est, & purioris doctrinæ servantissimus; illi certe, vi oppositionis, sunt heterodoxi, qui verissimam ejus doctrinam pro falsa & pestilentissima habent; illique dominatum in ecclesia papalem adfectant, seu hæresiopoeiam exercent, qui Spenerum in catalogum fanaticorum & hæreticorum referunt. Hujus *testimonii mei veritas* inferorum portis, multo magis impotentibus ac maledicis ἀντικειμένων στροφίς, prævalebit, æternum triumphatura, quidquid hi ad tempus rideant ac conviciantur! Jam vero si ne quidem falsitas inest testimonio meo, multo minus eidem 2. subest animus nocendi cupidus, ἀντιλογότων ignominia, aut damno, invigilans. Quod maligna sua Speneromachia sibi ipsi intriverunt, ipsis coram prudentibus exedendum est. Quotidiani voti mei summa est, ut cum læsa veritate in gratiam redeant hi aggressores, desinantque innocentes viros laceffere, doctrinam evangelicam corrumpere, suosque errores aliis, tanquam fidei articulos, obtrudere & intra ecclesiam evangelicam novam condere Romam: fin minus, summæ necessitatis erit, hisce ecclesiæ turbatoribus porro dicere, quod res est, iniquitatis, quo se tegunt, mysterio magis magisque relecto, aut retegendo.

§. XVIII.

Ex his, justa serie deductis, liquidissimum est, me in *justissima* versari *apologia*, adversarios autem meos, Speneri aggressores, & inter hos D. Wernsdorffium, in manifesto, multisque modis cumulato & aggravato, calumniæ & hæresiopoeiæ crimine hære. Id quod cum hic adversus Spenerum, aliosque commiserit pro more suo, non miror, haud exiguam ejus partem etiam in me effusam esse, & quidem itidem, uti ipse scribit, *pro more* h. e. modo puerili & agreffi: quo quod se potius ipsum, quam alios eosq; innocentes, deturpiter, solus
cum

cum cæcis sectatoribus præ fastu & impudentia sua non videt. Unde non est, quod in his refutationem, nedum compensationem, a me expectet. Potius utriusque loco hic repeto illum intrepidi rectique animi arietem, quo cathedralem hujus viri futilitatem jam ante duos annos in Dissertatione mea Elenchtica p. 120. excepi: *Meus adversarius quibus in rebus tantas habeat prerogativas, quantas ipse fastus præ se fert, ipse prudens lector inquirat. Huc accedit PETULANTIA ejus PUERILIS, qua me mox solo ciet prænomine, mox cognomen meum in convicium inflectit ac contorquet. Quale quid ego nulli Speneromastigum feci, nec unquam faciam, utpote vel judene, nedum viro, indignissimum. In quo ALTERCANDI & REPUERASCENDI genere si perrexit gregalibus suis palmam præripere D. Wernsdorffius, HANC IPSI LUBENS RELINQUAM, impotentissimi hujus viri conviciis, laudum ac gloria, immo victoriæ, loco reputatis. Sic jam ante duos annos scripsi.*

§. XIX.

Quandoquidem animus meus, quæ Dei est gratia, ipsiusque naturæ, a Deo concessæ, benignas, tutilibus conviciis haud frangitur; sed multo magis, conspecta hac adversariorum impotentia, in veri rectique studio ac cursu corporatur; ideo maledicas D. Wernsdorffii chartas legere potui, eas que nunc discutere possum, quieto animo, sine stomacho; cujus rei Deum & conscientiam testem habeo. Et quis prudens furenti, etsi hic vel ipsis verberibus in ipsum irruat, irasci solet? Quis medicus ægri somniis somnia, verborumque delirii deliria opponeret? Noveram, me accedere ad lectionem libelli, non in me solum, sed etiam in multos alios innocentes, & inter hos præcipue in SPENERUM, eumque jam beate defunctum, injuriosi; ad libellum ejus auctoris, qui me jam ante aliquot annos in disputatione de Verbo Dei, contra Verbum Dei, vocaverat *diabolum Berolinicum*.
Unde

Unde ab hoc viro, in impotenti veritatis oppugnatione, quod diabolicum non esset, seu fastu ac calumniis scateret, exspectare vix potui, mihi gratulatus de ea cum Salvatore meo conformitate, qua ut ille ex *cathedra Moysi* a Pharisæis, sic ego e *cathedra Lutheri*, a degenerate ejus discipulo, *diabolus seu diabolum habens*, & *Samaritanus*, seu *fanaticus*, dicor. Quæ criminandi intemperies quo fuit, est, a ut erit, effrenatior, eo plus victoriæ bonæ causæ, *cathedræ vero* *ῥωμ. οὐζόν* eo plus cladis attulit, & posthac afferet; utpote sinceris & imperterritis veri rectique testibus causas datura ad ampliorem hujus barbariei, qua jam dudum adversus ipsa ecclesiæ viscera sævitur, denudationem. Sint multi, qui ab unius atque alterius fastuosi doctoris dictatura, summa cum credulitate pendeant! sint non pauci, quibus calumniæ sunt epulæ! Quid tum? Ne mundus quidem semper, aut omnis, vult decipi. Nam, quæ Dei est gratia, ea jam genita sunt tempora, quibus paparum, ubicunque locorum Romam suam habeant, aut condant, auctoritas subinde magis e vilescit; quibus nativa veritatis facies pseudotheologiæ fuco in annos diesque amabilior redditur; & quibus nodos sophistarum tenaces recta rumpit regula, sui ipsius & præsidium & ampla merces.

§. XX.

Unam vero calumniam, quia reliquis est speciosior, & in re potius ipsa, quam in verbis, consistit, ut paucis discutiám, & disputatorem sistam in manifesto mendacio, res ipsa exigit. D. Schelwigius in Synopsi sua, in Beatum Spenerum, aliosque viros innocentes, injuriosa inter multa alia doctrinarum *βδελύγματα*, non solum bene ordinata pietatis collegia, qualia ab ipsis publicis doctoribus habentur, simpliciter damnaverat, tanquam fanatica, sed etiam e contrario impietatis collegia, qualia vulgo in choreis, etiam rusticis, nec non in scenicis aliisque actionibus mere ludicris & vanissimis, agitantur, & in usu sunt, simpliciter approbata propugnaverat. I-

F

dem

dom indoctrina de fide justificante adversus Spenerum detenderat, fidem *non vivam* (sermo autem erat non de vita fidei, qualem illa per charitatem exerit, sed de vita, quæ ipsam fidei naturam, seu essentiam, organice in justificatione sese exferentem, constituit) *valere coram Domino*; fidem, in quam, *non vivam* h. e. mortuam, & talem, quæ non solum sine actu, sed etiam *sine potentia diligendi* esse posset. Et ut probaret, fidem justificantem esse posse sine charitate, ad ipsam blasphemiam usque progressus (ut iam alias monui, & nunc, ut sua innocentiae & demonstrationi meae ratio constet, repetendum est) Artic. XX. qu. XII. p. 192. *Deum justificantem comparavit cum homine nequâ* (cohorresco scribere, & scribendum tamen est, uti deinde constabit) *qui innocentem in foveam præcipitavit, addita extractionis promissione*; nec non cum ipso *diabolo, hominem lædente*. Et sic simul *hominem justificandum*, seu pœnitentem, comparaverat cum degenerante & Davidem persequente *Saule*, nec cum *homine innocente*, sine culpa in foveam præcipitato, item cum *vindictæ cupido*: fidem vero justificantem cum *fiducia*, quam impius *Saul* in Davidem, etsi ipsum odio haberet, collocavit; Item cum *fiducia hominis in foveam præcipitati*, quam hic sine amore concipit in aliquem nequam, qui & præcipitavit & extractionem promisit, nec non cum *fiducia vindictæ cupidi*, quam hic collocat in *diabolum*, sub spe, ab hoc inimicum suum læsum iri. Hæc enim verba sunt Schelwigii: *Quod FIDUCIA, in qua fides potissimum consistit, ABSQVE CHARITATE ESSE DEBEAT, patet ex sequentibus exemplis: Rex SAUL fiduciam rei adversus hostes feliciter agendæ in Davidem collocabat, tametsi eum odio haberet* 1. Sam. XIX, 20. sequ. Item: *si NEQVAM aliquis innocentem in foveam præcipitaret, simulque, quod eam extracturus sit, polliceretur, hic fiduciam in illius promissa poneret, sine amore in promittentem. Nec verisimile est, DIABOLUM a vindictæ cupido amatum iri, tametsi*

met^{is} fiduciam conciperet, inimicum a diabolo laesum iri. Cum ego hæc, & plura ejusmodi doctrinarum *ἑδιδόματα* in Schelwigiana Synopsi deprehenderem, videremque Synopseos auctorem ac alios, Spenero defuncto, in ipsum petulantiora sibi cornua sumere, scripsi brevem *Pseudorthodoxia Anatomem*, dixique, præter ea, quæ in ea vera rectaque sunt, nec unquam a Spenero fuere negata, in illa inter errores alios occurrere vel ipsius quasi Alcorani flosculos, ad quos ecclesia evangelica merito cohorrescat.

§. XXI.

His ita præmissis audiamus D. Wernsdorffium, hanc ob causam de me ita loquentem: *Ne nominatus quidem fuerat a Wittenbergensibus, quum acerbissimo eos scripto invaderet, & ne quid ad summam injuriam decesset, Mahumedismi errorumque ex Alcoram depromptorum argueret, calumniatam immani, ac barbara, ut Regum etiam edictis sit castigata.* Observat. 1. Falsum est, me modo dictum scriptum, de quo sermo est, *Wittenbergensibus* opposuisse: *ἀπολογία* contrarium evincit, indicans, illud Schelwigianæ Synopsi esse oppositum. 2. In *Pseudorthodoxia Idea*, ubi idem Schelwigio quam justissime objeceram, nulla facta est Wittenbergensium Theologorum expressa mentio: cum vero Gryphicus Schelwigii apologeta non solum detecta illa Schelwigianæ fidei *ἑδιδόματα* in totum approbaret, sed etiam subinde ad Theologorum Wittenbergensium auctoritatem & consensum provocaret; ego non potui non in *Idea extensa*, seu *Anatome*, semel atque iterum dolere, quod Wittenbergenses Schelwigio in intausa Speneromachia duces exstiterint, ipsorumque cathedra ex parte in pseudorthodoxam degeneraverit, noxæque publicæ, quæ in confecto pietismo sit, causa fuerit primaria. 3. Etsi hæc dixi, & illud ipsum, quod Schelwigii erat, Wittenbergenses jam dudum suum faciebant, nec non ipse D. Schelwigius ad plenum ipsorum

psorum consensum provocaverat, ideoque ego Schelwigiana his imputare poteram; amoris tamen & pacis causa intermissi, sed aliquot Alcocari flosculos & in Idea p. 20. & in Anatome p. 92. soli D. Schelwigio tribui, sperans fore, ut talia Wittenbergenses Theologi in ipso sincere detestarentur, & permitterent, cum Synopsi illa Anti-Speneriana Speneromachiam finiri. Falsum itaque est, me Wittenbergenses postulasse errorumque Mahumedismi ex Alcorano depromptorum. Longe falsissimum est, assertum meum Regum edictisuisse castigatum. Id quod quantopere a vero abhorreat, paucis ita demonstrandum erit, ut inde simul papalis disputandi modus, quo nonnulli Wittenbergenses adversus dissentientes utuntur, cunctis manifestetur.

§. XXII.

Anatome mea, in lucem emissa, multos habebat lectores, & quidem (quod præfiscine dixerim) non sine approbatione, & non sine justa detestatione Speneromachiae Schelwigianæ, a me in summa sua ἀνομιᾷ detectæ. Quod cum animadverterent Theologi Wittenbergenses, in promachi sui Gedanensis causa, quam suam fecerant, rem suam agi existimantes, libello accusatorio in aulam Dresdensem misso postularunt, ut scriptum meum in Saxonia, ubi impresum erat, & in primis Lipsiæ, supprimeretur. Quod simul ac rescivi, missâ Dresdam apologia, hunc conatum ita discussi, ut nihil amplius fuerit tentatum, scriptumque meum mercatum Lipsiensem in infecutis nudinis liberum habuerit ac retinuerit. Fortasse ἀντιλογεῖντων intemperies mihi necessitatem imponet, ut libellum ipsorum accusatorium (cujus exemplum, mox Wittenberga divulgatum, in manus meas pervenit, idque adhuc servo) luci publicæ exponam, adjectisque nominis meis demonstrarem, quantopere ipsorum fides, etiam humana, hac in parte laboret, & quantopere ab evangelica

lica

lica boni Theologi indole abhorreat, pro refutatione violentam suppressionem papali more moliri.

§. XXIII.

Ex his patet in Wernsdorffiano testimonio triplicem inesse falsitatem, scilicet, 1. me Wittenbergenfes errorum ex Alcorano depromtorum arguisse, 2. istud assertum meum Regum edictis esse castigatum; 3. illud esse calumniam. Et enim tantum abest, ut hic Regum, in plurali sic dictorum, auctoritas intercesserit, ut ne unius quidem Regis edictum cum effectu per accusatorias artes potuerit extorqueri. Quanta igitur non est temeritas, de REGUM edictis loqui, pessimoque animo lectoribus persuasum ire, ac si qua gravior Serenissimi ac Potentissimi Borussicæ Regis censura scriptum meum excepisset. Id quod quantopere a vero abhorreat, inter alia etiam luculenter constare potest ex *Antibarbari* mei dedicatione, postea Augusto ipsius Nomini facta, nec sine luculentis regicæ gratiæ signis excepta. Certe longe amplior firmiorque Speneriani nominis fides est atque integritas in aula Borussica, aliorumque Principum ac Regum, quam ut hi, sibi relictis, necessariam ejus defensionem apologetis velint interdicerere. Necessaria autem defensionis pars est, aggressoribus, qui aliis errores suos ingentes pro fidei articulis volunt obtrudere, & renuentes in hæreticorum ac fanaticorum catalogum referunt, sententiarum suarum *Βδελύματα* libere denudare.

§. XXIV.

Falsum itaque est, assertum meum *calumniæ*, & quidem immanis & barbaræ, loco habendum esse. Nam vix usquam per universam ecclesiam, non dicam evangelicam, sed generatim christianam, vela profligatissimæ mentis hæreticis aliquid dici potuit durius ac dirius in ipsum Deum, quam est Schelwigianum hoc (quod disputator suum tacit)

doctrinæ *ῥῥῥῥῥῥῥῥ*, qua Deus justificans serio comparatur cum diabolo, homines lædente, & cum homine nequam (vix audeo præ horrore blasphemias voces exprimere) innocentem in focam præcipitante; & fidem justificantem cum fiducia impij Saulis erga Davidem, odio plenissima; item cum fiducia hominis innocentis in focam præcipitati erga præcipitantem, & quidem - - ; nec non cum fiducia vindictæ cupidi erga -- quem odio habet. Quid, quæso, hac in parte in Alcorano legi potest atrocius? saltem quis negabit, hos flosculos Alcorano potius, quam libro Theologi Evangelici, qui aliis hæreses obtrudit, dignos esse? Siccine calumnia est, nostri temporis hæretificibus suam ipsorum pseudotheologiam detegere, & commonstrare, quod etiam ad ipsam fere blasphemiam usque se in erroribus suis obfirmant? Dirum sane est, talia statuere: multo dirius, talia coram facie ecclesiæ, ad totius religionis christiænæ prostitutionem, proponere, & iteratis libri editionibus, post spretas animadversiones repetere ac defendere; dirissimum, talia aliis obtrusum ire, renitentes vero & rectius sentientes papali fulmine ferire. Habet, ut alibi demonstravi, plura ejusmodi effata placitaque, haud multo meliora, si non deteriora, Schelwigiana Synopsis: quæ quod sua faciat D. Wernsdorffius, nunc primum animadverto, non sine sancto horrore, quocum vicem ejus sincere doleo.

S. XXV.

Ad librorum vero suppressionem quod attinet, quis prudens miraretur; si illa adversus me in Saxonia fuisset effecta? Etenim unus e præcipuis Speneromaltigibus nunc Protosynedrii Dresdensis membrum est, cujus strophæ, veritati oppositæ, mihi ex aliquot annis disjiciendæ fuerunt; Ipsosque Theologos Wittenbergenses, quotquot Spenero aliisque innocentibus adhuc sunt infensi, artibus suis faciles in aula aures invenire, quis dubitabit? Unde quod ipsorum conatus adhuc fuerit irritus, Dei providentiæ, & purpuratorum,

rum, quos aula Saxonica habet, prudentiæ ac justitiæ adscribo. Quod dum refero, in hoc argumentum ab ipso ἀντικειμένω delatus, non possum non hic paucis recensere, quam se conatu suo denuo dederint turpiter ἀντιλέγοντες.

§. XXVI.

Posterioribus Antibarbari mei partibus editis, hi in angustias redacti (nam inter alia mysterium hæreticæ iniquitatis ad cujuslibet prudentis lectoris convictionem longa serie detexeram) in medium consulebant, qua ratione nunc magis laboranti causæ suæ succurrendum esset. Refutatio non videbatur tuta, utpote facile novum mihi, strophas sophisticas non curaturo, Antibarbarum extorsura. Nec silentium videbatur consultum fore. Placuit igitur violentæ suppressionis consilium: quæ quamvis libri distractioni obstare non posset; siquidem sola Saxonia Electoralis orbem Christianum non constituit, & in hac etiam, ut fere ubique, libri prohibiti avidius appeti solent; videbatur tamen commodum silentio prætextum suppeditare posse. Sed huic consilio obstabat repulsa, jam ante tres annos accepta, & a me publice prodita. Unde, quia hac non successerat, alia aggrediendum erat via. Scilicet, inaudito antea exemplo, instigant præcipue M. Ferberum suum, ut me accuset in aula Dresdensi, librique mei suppressionem efflagitet, & iis quidem artibus, in quibus *Ψευδάνυμος* orthodoxia princeps sui præsidium jam dudum collocat. Subsidiaria vero discipuli, *γνησίως* sui, opera ut adversus me uterentur ἀντιλέγοντες, hæc sub fuisse videtur ratio, sic consultans: Urcunq; res ceciderit, aliqua ad victoriam via parata est, saltem tentanda erit: si quid per nostrum illum effectum fuerit, habemus, quod volumus, & ita quidem, ut, si res emanet, nobis ipsis nihil possit objici; sin vero minus, non nos videbimur repulsam tulisse, sed noster ille. Hujus vero accusatorii facinoris gravitas, aut indignitas, inde etiam constare

stare potest, si consideretur, hic in subsidium vocatum fuisse illū cathedræ discipulum, qui me jam antea aliquot maledicis chartis cathedra iussus fuerat impetere, sed a me responsum acceperat nullam. Hic pro eo, quod ipse multis me injuriis, quas iuste contemseram, lacefferat, ideoque graviolem censuram meruerat, adit aulam libello supplici mendacissimo, conquestus de injuriis, quibus a me exceptus sit in Systemate meo; quod tamen nullam ejus, nisi prætereundo in præfatione, mentionem injicit. Videor ergo mihi videre parallelismum quendam factorum, quæ uti olim ipse Christus expertus est, sic ex eo tempore non raro discipuli ejus experiuntur. Dicitur enim ille a Phariseis etiam per ipsorum discipulos fuisse vexatus, eum scilicet in finem, ut hisce vincen- tibus sibi etiam ipsis de victoria possent gratulari, repulsis vero, auctoritati suæ consulere.

§. XXVII.

Ecce vero conatus hujus exitum infelicem! Mandatum quidem fuit his, quibus Lipsiæ rei librariæ cura ac cognitio commissa est, ut, *sires ita, uti accusator narraverat, sese haberet*, Systema meum supprimeretur: sed hi Viri, ut pro formula mandati hypothetica, officio suo facerent satis, post causæ cognitionem omittere non potuerunt, quin responderent, *rem se longe aliter habere; scilicet me versari in terminis apologeticis, & exponere Speneromachia, aliorumque insultuum, indignitatem; ideoque Systematis mei venditionem salvo jure inibi non posse, cum ea scripta, qui hunc librum excegerint, libere vendantur; sin minus, metuendum esse, ne, Serenissimo Borussia Rege, cujus Nomini liber inscriptus sit, a me implorato, hæc res aliter sit cessura, quam pars adversa speraret.* Hac responsione meaque apologia totus conatus discussus auctores suos denuo fefellit. Acquievit enim aula, libroque meo sua venditionis jura reliquit. Quod si autem Wittenbergæ mandatum illud hypo- theti-

theticum *ou est évayriac* in libri mei suppressionem rapuerunt, non magis id mirum est, quam indignum; utpote manifestum malæ causæ signum. Quis enim non videt, hunc disputandi modum, qui fit per incusationem hæreseos & fanaticismi, nec non per convicia, & imprimis per brachium, quod vocatur, seculare, seu per vim externam, esse *meropapalem*, suæque causæ, ad quam stabiliendam adhibetur, ruinam prodere? Deo sit laus pro ea imperantium multitudine & iustitia, qua fruitur adhuc Germania nostra. Si singula ecclesiæ membra unius subessent scepro, certe hoc quam facillime unus atque alter turbulentus theologus, suis hæresiopœciæ artibus, in innocentium multorum suppressionem & ejectionem converteret. Ceterum non inconsultum videtur, ut hic subjungam responsionem, ante aliquot annos, ad mentionem de libri alicujus, Spenero oppositi, suppressione, ab apologeta Antiquo-Novorum M. G. B. S. p. 204. datam: *Ge-
setzt, daß die Confiscation geschehen/ so kan man leicht schlies-
sen/ wo es herkommen/ und giebt es ein Zeugniß der Wahr-
heit/ als die man ungerne siehet. Denn an und vor sich selbst
schadet dieses einem Buche nichts / sond. rn ist ihm noch öf-
ters mehr befördertlich/ daß mancher/ der seinen Namen ger-
ne überall angeschrieben sähe/ solches Unglück seinen Sachen
wünschen möchte.*

SECTIO POSTERIOR.

MEMBRUM PRIMUM

DE

ἘΚΡΙΒΕΙΑ DISPUTATORIS THEOLOGICA.

§. I.

Non quidem dixerim, Disputationis Præsidem tanto per naturam iudicii defectu, quantus in respondente conspi-

G

spi.

spicuous est, laborare, aut ipsi deesse facultatem in iis, quæ ad nude litteralem rerum theologiarum superficiem pertinent, elaborandi: tamen evidentissimum est, ipsum in recentioribus controversiis sine eo, quod virum, eumque Theologum, decet, iudicii robore scripsisse, adeo ut, quid ineptius scribi potuerit, prudentes vix deprehendant. Cujus imbecillitatis & aberrationis gemina est ratio: una in qualitate materiæ, ad cujus dijudicationem vires naturales non sufficiunt; supernaturales vero non nisi in conversionis & renovationis ordine, quocum Speneromachia non consistit, obtingere, manifestum est; altera in receptis pravis hypothesibus, & præcipue in odii, philavitæ ac fastus affectu, mentem in transversum quasi agente, densisque nebulis obducente. Id quod quam in hac disputatione denuo manifestum sit, nemo prudens ignorat.

§. II.

Quandoquidem maledica hæc D. Wernsdorffii disputatio locum supplere debet responsionis, quam Dissertatio mea, ipsius de gratia docente disputationibus opposita, requirebat; constitueram ex iis aliquor paralogismorum, tam dogmaticorum, quam hermenevticorum, in Dissertatione mea detectorum, decades hic paucis repetere, ut lectori, quanta ἀγούβεια hic disputator utatur, inde denuo constare possit. Verum enim vero, quia antecedentium tractatio jam facta est prolixior, quam pro instituto meo, istis ommissis lectorem remitto ad ipsam Dissertationem meam, ubi, quanta cum mentis ἀσφαλεία D. Wernsdorffius in tota hac materia versatus sit, & præcipue quanta hermenevticæ sacræ imperitia laboret, centum & quindecim exemplis, ex una disputatione desumptis, solide demonstravi. Ad quæ cū nihil solidi respondere potuerit, acerbus ἀντιμαρτυρία ani nus ad indignissimas criminationes abiit: quibus quomodo exiitimationi suæ apud prudentes, & apud posteros etiam

etiam, consuluerit, ipse viderit. Nec enim ullum præsidium constans ipsi erit in manifestissimo illo mendacio, quo asserit, se a me sæpius esse lacesitum. Etenim cum Speneri innocentiam adverlus D. Schelwigii insultus defendere cœpisssem, a me nequaquam lacesitus, me, uti jam monui supra, in disputatione *Diabolium Berolinicum* esse, expresso nomine criminatus est. Ad quod dirum convicium nihil respondi. Perrexit me itidem expresso nomine quam acerbissime insectari in quodam Programmate : quos insultus paucis represfi in Systematis mei Parte IV, p. 627. Et cum me in disputationibus de gratia docente denuo, puerorum lascivientium more, lacesivisset, Dissertatione Elenchtica animadversionem scripsi, in qua insultus ejus ita reprimuntur, ut tamen ubique gravitas, theologum decens, intemerata maneat, ipsumque adversarii nomen plerumque cum aliqua honoris præfatione exprimatur. Sic sese res habet; & nihilo tamen minus de aggressionibus meis clamat disputator, modo ut possit fucum facere lectoribus, id pro aggressionem habens, quo vis calumniarum genere vindicanda, si quis Speneri aggressoribus aliis pro summa necessitate dicere cogitur, quod res est. Ut verò ad Antibarbarum meum subinde lectores remitterem, & adhuc remittam, efficit ineptissimus ille & subdolos disputandi modus, quo utuntur *αντιλέγοντες*. Etenim suos errorum ac criminationum coccygnos, denuo in dicto isto Systemate meo suppressos, tanta cum impudentia repetunt, ac si iis nihil unquam fuisset oppositum, aut opponi potuisset. Unde ne unum idemque decies repetendum sit, summa est frequentioris remissionis necessitas. Disputator vero quando rpfastu suo, ac pro maledictorum conscientia, ea, quæ pro veri rectique vindiciis scripta sunt, legere detrebat, & tamen maledicere pergit, coram peritis per repetitas criminationes suas eo sese dat turpius.

§. III.

Quæ vero, dicis causa, ad Dissertationem meam respondet, seu excipit, ita comparata sunt, ut nulla discussione egeant. Summa enim istorum redit ad solennem istam objectionem *fanaticismi*, quem mea ac reliquorum orthodoxorum sententia disputatori continere, aut prodere, dicitur. Ab hujus autem mali contagio quanto perè illa abhorreat, ex his, quæ supra Sect. I. Membr. I. dicta sunt, abunde constat, & simul redditur manifestum, quam longe illa a *Pelagianismo* absit. Istum vero Theologicæ cognitionis habitum, quem *ἀμετασθέντος* habent, non gratiæ, sed naturæ, viribus acquisitum esse, atque ita non supernaturalem, sed naturalem esse, ut contra Disputatoris negationes strophasque, de conversionis medio paucis repetitas, denuo probem, eo minus obstrictus sum, quo luculentiora sunt ea, quæ ipse Wernsdorffianus amicus in *Commentatione* sua hac in re concessit, conjunctim producta in *Reperita Solida Demonstratione* mea, & jam supra allegata.

§. IV.

Dissensus vero a Spenero cur mihi objiciatur, lector prudens nullam inveniet causam, quæ, recte considerata, vel tantillum veri habeat. Nam 1. nullo adhuc argumento is evictus est. 2. Quamvis in uno alteroque secundo alicujus quæstionis momento dissentiremus; quid tum? anne ideo Speneri innocentiam adversus iniquos ejus aggressores non possem defendere? Certe uti Spenerus a nullo mortalium unquam postulavit assensionem & obedientiam aliquam Pythagoricam; sic nec ego eandem ipsi unquam obstrinxi, nec unquam, argumenti loco, de aut pro ipso usurpabo illud: *ἀνὸς ἰΦα*. 3. Admodum *ἀπαιδέυτως*, ad evincendum meum a Spenero dissensum, provocatur ad Systematis mei Part. II. p. 570, ubi proponitur & illustratur hoc axioma: *Ufus sacra*
Cena

Cœna remiſſionem peccatorum non confert, ſed jam collatam obſignat. Nam 1. hic manifeſtum eſt, me, quando nego, remiſſionem peccatorum conferri in S. Cœna, non loqui de collationis *continuacione*, quæ fit per ipſam jam collatæ gratiæ *juſtificæ obſignationem*, ſed de *primo* ejus *initio*, quod locum habet in *juſtificatione*. Hanc vero dignum ſacræ Cœnæ uſum ordinarie (nam quid Deus extraordinarie facere poſſit, aut velit, de eo non eſt ſermo) præcedere debere, negari nequit, quemadmodum citato loco demonſtratum eſt. 2. Manifeſtum eſt, Spenerum, quando in Catech. qu. 1117. mentionem facit remiſſionis peccatorum, per uſum Sacræ Cœnæ credenti obtingentis, loqui de *continuacione*; quemadmodum qu. 1118. quæritur: Was iſts vor ein Leben/welches wir im H. Abendmahl empfahen? Antwort: Nicht das leibliche/ ſondern das geiſtliche/ - - welches bedarff/ daß es im Heil. Abendmahl NB. geſtärcket werde. Quod ſi hæc etiam D. Wernsdorffii mens eſt, apertam ciet λογωμαχίαν; ſi vero negat, juſtificationem ſeu remiſſionem ordinarie antecedere debere ſacræ Cœnæ (quod ſacramentum non initiationis, ſed *confirmationis* eſt) uſum, & contendit, ante hunc eam non dari, hæret in errore, quo an multo abſurdior eſſe poſſit, vix credo.

§. V.

Quam autem a vero abhorreat, cum dicit, *ſyſtema*, ſeu Antiba barum, meum eſſe *refutatum*, paucis oſtendendum erit. Provocat inter alios ad Theologum Drenſenſem: hic vero quantopere utrumque thema meum primarium: *ſoli regenti in ſenſu biblico vere ſunt illuminati*: &: *viva fides juſtificat*; in Animadverſione ſua Irenica etiam contradicendo confirmaverit, ſcripti *ἀπολογία* oſtendit. Nam p. 51. inter alia hæc habet: *Conſultiſſimum foret, ut illuminationis*

vox de IMPIO orthodoxo, extra regenerationis statum vivente, sine adjecta limitatione & restrictione (nimium vocum: aliqua, externa, exterior, generalis,) NON EXPRESSATUR, tum ut imitemur STYLUM BIBLICUM; tum ut effendicula evitemus, u. r. l. Idem cum Auctore Hamburgensi in eodem scripto quaestionem hanc principalem: *Anne fides justificans, in regeneratione accensa, ex ipsa regenerante gratia, pro natura ac indole sua, sit viva & activa* (activitate scilicet non causali & meritoria, sed mere organica) *seu anne vivo assensu, vivo nisu ac desiderio, vivaque fiducia constet, & hanc vivam suam indolem exerat in justificatione ad Christum apprehendendum; adeoque fides non demum viva fiat e Christo jam apprehenso, sed ad eum apprehendendum viva requiratur?* hanc, inquam, quaestionem meam principalem tam luculenter confirmat, ut in epistola, posterioribus Systematis partibus praefixa, confirmatione ista solida & prolixa ad Speneri, aut potius veritatis evangelicae, causam relata, publice contestatus sim, nihil praeterea desiderari a me aliisque; & ex istis concessionibus quam manifestissimum esse, quod 1. continuatae Speneromachiae iniquitas, quae dogmata ista Apostolica cum assertoribus in catalogum fanaticorum & haereticorum retulerit, juste & necessario fuerit detegenda; 2. quod per haec concessa in potioribus doctrinae partibus consensus inter haecenus dissentientes re ipsa jam restitutus sit. Ceterum quam falsa sint, quae de Loescherianis *Antiquo-novis* dicuntur, Anticriticorum meorum *avrophia* prudentibus abunde demonstrat.

§. VI.

Porro in jaetata libri mei refutatione provocatur ad Ven. Auctorem *Commentationis*. Hunc vero omnes nervos totius doctrinae de illuminatione, antea ab aliis quam acerbissime impugnatos, PLENISSIME CONCESSISSE, itidem *avrophia* abunde commonstrat. Nam conceditur, *distinguendum*

omni-

omnino esse in Scriptura sacra naturalem ejus operandi modum & effectum ab operandi modo effectuque supernaturali, & ita quidem, ut, operandi modo supernaturali per malitiam hominis impedito, non nisi mere naturalis operandi modus sese exserat, & hinc non nisi effectus notitiæ, seu ipse notitia, mere literalis & in substantia, seu tota essentia sua, naturalis existat. Vid. Comment. p. 29, 29, 83. 84. 85. 131. seqqv. Porro concessum est, impium posse e viribus mere naturalibus, sine concursu Spiritus Sancti, seu sine gratia Dei, excellentem notitiæ theologicæ habitum sibi comparare. Comment. p. 31, 37. Item: Gratiam agere in intellectu & voluntatem simul, ideoque non dari intellectus illuminationem solitariam, sine conjuncta voluntatis inclinatione, nec existere posse in intellectu divinum & firmum assensum, quamdiu voluntas piis motibus per peccatum dominans resistat. Comment. p. 131. seqqv. p. 138. Hæc & multa adhuc alia, quæ collecta videas in *Repetita mea solida Demonstratione* a p. 213, usq; ad p. 236. concessa sunt post scriptam Epistolam meam, adeo ut p. 236. seqqv. publice testatus sim, me aliosque, hætenus temere impugnatos, nihil aliud voluisse unquam, sed in his concessis acquiescere, eoque terendisse integram Systematis mei partem primam. Sic sese res habet, quemadmodum per *Evangelium* vel ipso meridiano sole clarius est; & nihilo tamen minus D. Wernsdorffius non erubescit publice affirmare, *librum meum a Commentationis auctore esse confutatum, immo nihil in eo esse, quod non penitus deplumatum sit.* Taceo reliquos stili Wernsdorffiani fletuculos, haud obscure proidentes, quantum pro dolor! in pectore suo orcum, de orculo loquens, gerat. Quis vero prudens lector non detestabitur hunc disputandi modum! An unquam per omnium seculorum decursum tam indignis modis disputatum fuit? Scilicet illum ipsum Auctorem, qui alteri parti omnia quam liberalissime concessit, in societatem suam adsciscere, & hujus auctoris nomine

mine alteri illi parti quam acerbissime insultare, tanquam prostratæ ac devictæ; eamque sententiam, quæ a symmacho tam liberaliter concessa est, plusquam puerili petulantia exhibilare, ipsumque symmachum victorem allegare. Quanta non est hæc vertigo! Quis prudens suaserit, ut cum his Andabatis ego veritatis causa amplius disceptem? Sic unus atque alter, qui errores suos, suasque exceptiunculas denuo repetierit? repetant millies: me nihil tangent, aut angent. Quicquid enim mihi aliisque oppositum est, aut opposuerint, idem opponent amico suo. Venerando Auctori Commentationis, qui, in concessis suis pro me loquens, mihi oria fecit.

§. VII.

Et hoc inprimis sibi dictum velit Editor Theologiæ Neumannianæ. Acquiesco enim in concessis, per quæ luculenta innocenti causæ victoria tributa est; in concessis nimirum tam *Commentationis*, quam *Animadversionis Irenicæ*: quæ sicuti sententiam Neumannianam in doctrina de *illuminatione* & de *indole fidei justificantis* aperte rejiciunt; ita meam tam luculenter confirmant, meamque *Dialysin* hac in parte re ipsa adeo comprobant, ut nihil luculentius optem. Quis vero inde non videt summam ἀντιλογίας confusionem? Uno enim agente alter negat, immo negando conviciatur, & ebriosis instar in innocentes debacchatur. Intellego autem hic præcipue Disputatorem Wittenbergensem, quo Theologiæ modo dictæ Editor cultior meliorque viderur. Utinam vero & ipse CL. Vir non in ipso Responsionum suarum limine adeo impegisset! Commisit enim, præter proditum vanitatis Græculæ vitium, apertum falsi crimen. Scribit siquidem, me mihi ipsi superbum titulum Directoris trium Gymnasiorum tribuisse. Quem titulum sicuti nunquam vel minima cogitatione usurpavi, sic multo minus eum ulla unquam litterula expressi. Proferatur ullum, vel minimum

nimum, scriptiois vestigium! Num vero boni viri est, *Ψευδομαρτυρία*, in innocentis injuriam conficta & edita, fidei suæ experimentum dare? Præfui, & quidem cum jure non solum regendi, sed & simul dirigendi, Gymnasio Fridericiano, quod apud Berolinenses est collegium, ad quod non e tribus *Gymnasis*, sed e tribus urbibus, *Friderici-Werderæ*, *Dorathcopoli* & *Fridericopoli*, juvenus scholastica mittitur. Etsi enim tres istæ urbes unam atque alteram scholam habeant minorem pauciorum collegarum; tamen unum tantum habent Gymnasium commune, cujus gubernacula ego præter pastorum tenui. Jam ubi fortasse in programme aliquo Gymnasii *trium urbium* facta a me est mentio, cum manifestissimo falsi crimine arguor titulum usurpasse Directoris *trium Gymnasiorum*; quem sicut gerere nec volui, nec debui, ita nec potui pro distincto reliquarum urbium, in quibus reliqua Gymnasia apud Berolinenses florent, jure ac statu. Ad hanc *Ψευδομαρτυρίαν* accedit vanitatis Græculæ, quam alii pedantissimum vocant, vitium, quo mihi in Responsum limine impingitur barbarissimus grammaticus, quod vocem, *elenchicus*, non sine h scripserim. Quæ inculatio quam viro bono doctoq; indigna sit, fortasse solus ejusdem Auctor non observat. Nam r. norunt critici, hanc vocem, tanquam Latinam, ab uno alteroque Latino auctore rarius esse adhibitam. Et nondum evictum est, eam olim nunquam cum adspiratione fuisse scriptam, cum ipsi codices discrepent. 2. Quemadmodum jam inde ab antiquis temporibus alii hanc vocem scripsere sine adspiratione, respectu habito ad descriptionem ejus Græcam; sic non minus alii in voce hac Latine scripta pro e adspirationem *cb* e primitivo *ελεγχος*, elenchus, eo liberius adhibuerunt, quo illa est Latinis auribus gratior. Quemadmodum Græcum, *ἀγκυρα*, plurimi pronuntiare maluerunt cum adspiratione, *anchora*; & quemadmodum Latini e Græco *ἄγκυρα*

H

ita

ita vocem *triumphus* formant, ut adspirationem ab initio tollant, sub finem vero adsumant, litera β simul in π mutata Quod si usum superioris seculi respiciamus, utraque scriptio deprehenditur admodum usitata; & illa quidem, quæ, in gratiam svavioris soni, adspirationem adhibet, a pluribus, & inter hos etiam a viris Græce doctissimis, ipsis etiam Lexicographis facta. Videatur Lexicon Fabri ex editione CELLARII, anno 1706. Miror, quod non eadem futilitate ipsa errata typographica, quæ in scriptis meis passim cum tædio conspicio, mihi objiciantur. Ego certe armis ejusmodi nunquam pugna- bo. Ceterum quæ ex amici epistola ad me data retuleram de opposi- tione Rectoris Magnifici, adversus D. Neumanni disputationem Anti-Spenerianam, ille a me interrogatus denuo confirmavit. Ego quidem facile crediderim, ipsum pro SCHURTZFLEI- SCHII SPERLINGII nomen scripsisse. Hic vero eruditissimus vir, Schurzfleischius, si eo tempore functus est Rectoris Academi- ci officio, & quod ipse Dn. Editor confirmat, opponentis partes sibi sumsit, utrum hoc ea in parte, quæ ad Speneri innocentiam pertinet, serio fecerit, an vero tantum pro more disputantium simulato; pru- dentes dijudicent, inprimis illi, qui norunt, quanti SCHURTZ- FLEISCHII SPENERUM æstimaverit, & quantum ab indignissi- ma nonnullorum Wittenbergensium Speneromachia abhorruerit. Quid? quod rei narratæ hanc subjeci cautelam: *Si quis vero, aliquam hujus rei circumstantiam se rectius nosse, putaverit, huic ego non repu- gnabo, judicio reliquorum tunc presentium auditorum conscientia re- licto.* Cujus clausulæ mex, cautissime adjectæ, non solum nulla fuit ha- bita ratio, & repetita mentio, (quam tamen vel naturalis æquitas po- stulabat;) sed præterea ita responsum est, præcipue ab intervenien- te quodam Theologo, ut, quantum in conviciis, impotenti iracun- diæ affectu protrusis, præsidium sit illi de fide sententiæ, pro qua ab adversa parte tantopere depugnatur, quilibet prudens facile obser- vet.

§. VIII.

In alma Academia Wittenbergensi nequaquam deesse æ- quos Speneriani nominis æstimatores, inter alia documento pu- blico, quod superiore anno prodiit, denuo confirmatum est. Cum enim Spenerii nepos, vir excellentissimus, CAROLUS OTTO RECHENBERG, jam in Academia patria Professor Ordinarius, a-
cade-

cademico Doctoris axiomate Wittenbergæ ornaretur, Magnificus Jurisconsultorum Ordo, quo loco Candidati sui avum habeat, publico programme testatus est, collaudans scilicet, *ipsum fuisse Theologum incomparabilem, quem etiam Reges & Principes, dum viveret, sint venerati, ejusque vocem ac stylum in asserenda vera, non larvata, pietate & sancta fide nostra admirati* κ.τ.λ. Quomodo hæc cohærent cum iniquissimo non nullorum Theologorum iudicio? Si SPENERUS *non larvatam, sed veram; pietatem asseruit;* ergo imputatio de promotopietismo, tanquam nova secta, quæ tantum pietatis larvam habeat, est mera criminatio, ipseque pietismus fabula est. Si Spenerus *voce ac stylo in asserenda sancta fide* fuit occupatus, certe tota Speneromachia, qua is per omnes fidei articulos grandis heterodoxiæ postulatus est, quædam quasi *θευμαχία* fuit, totaque Wernsdorffiana disputatio, qua dira ista Speneromachia continuatur, & quidem uti ipsa perhibet, PRO MORE, a fronte usque ad calcem calumniæ crimine ac dedecore laborat. Si Spenerus ob suam sanctæ fidei ac veræ pietatis studia ipsis etiam Regibus ac Principibus venerabilis fuit atque admirandus; quis prudens non nullorum inquietorum hominum *φλυαρίαις*, in Spenerianum nomen maledicas, curabit. Ecce! ergo testimonium pro Speneri innocentia domesticum, Wittenbergæ in scripto publico & solenni, integri, ejusque Amplissimi, Collegii nomine ac consensu datum, ideoque Sperlingiano illo, seu Schurtzfleischiano, quod tantis cum conviciis negatum, aut in dubium vocatum fuit, majus & luculentius. Finem huic membro imponam egregio illo Spenerianæ innocentia documento, quod nuper admodum in Pomerania Svecia editum est, & quidem ab integro aliquo & illustri collegio. Cum enim Vir Summe Rev. D. D. PRITIUS, Gryphiswaldia Francofurtum esset discessurus, Illustre Dicasterium Regium ipsum communi nomine epistola profecutum est propemptica, quæ de Francofurtano Speneri loco ipsi gratulans - - an einem solchen Ort/inquit, an welchem ehemahlen ein solcher Vorgänger die Stelle eines Senioris bekleidet/ dessen *Nahme NB. allen verstockten Verläumdern zu Troß/ das wahre Dionysie anseichetigen Liebe und einem seligen Nachwandel Christi angemahnet und gesühret.* Videatur epistola in Pritiana editione scripti D. MAYERI, Speneromaltigis,

cui titulus: Was wilt du lauffen/mein Sohn? Vident ergo Spenneriani nominis ofores, & fabulæ pietificæ actores, quantum hæressopoeia sua, suisque criminationibus, apud prudentes proficiant. Sapienti fat!

MEMBRUM II.

DE

FASTU DISPUTATORIS.

§. I.

Appellat me contentum *hominem e trivio*, miratus, me *e trivio*, quod vocat, ad Professionem Theologiæ vocatum, & existimans, magnum intercedere dignitatis hiatum, seu intervallum, inter munus meum Berolinensè & Hallensè. Id quod quanto dicatur fastu professorio, nemo pudens non videt. Nec mihi, quod spero, vitio vertetur, quod cum Apostolo Paulo adversus obtrectatorum *ἐξερθεσιμὸν*, ab ipso 2. Cor. XI. XII. depulsus, cogar hic nonnulla loqui *κατ' ἀνθρώπων*, alias non commemoranda. Cum per aliquot annos Gymnasio Berolinensium Fridericiano præfuissem, jam tum ante hos duodecim annos Halam vocatus sum ad munus aliquod Theologicum, tum adhuc extraordinarium. Hala, ubi solennibus auspiciis coram universo senatu Academico jam in illud immiffus fueram, redux intellexi, id agi, ut annuente Serenissimo Berolini retinerer. Hunc in finem pro Serenissimi Borussia Regis, tunc Electoris, nutu, mihi offerebatur Pastoris munus eadem in urbe, simul denuo demandata Gymnasii directione; etsi in locum meum jam tum alius vocatus esset: qui etiam in officio meo pristino ita permansit, ut mihi superius rerum scholasticarum moderamen relinqueret. Et cum ab earum ephoria mox sponte sua aliquis verbi ministrorum recederet, ego ex eo tempore Gymnasium ita rexi, ut omnino simul Directoris, qui alias Scholarum vocatur, officio fungerer, idque pro nutu Regio, qui mihi de-
nuo

nua Recturam cum plena collegii directione commiserat: concedebatur etiam, ut pro arbitrio meo mihi ipse eligerem lectiones, quot & quas in Collegii commoda obire possem ac vellem. Elegi itaque eas, quæ cum munere pastoralis præ ceteris erant cognatæ, h. e. præcipue Theologicas & Hebræas. Nec ignotum est, quantum Berolinensia Gymnasia a minorum oppidorum scholis discrepent. Etenim ex Scholis & Gymnasiis aliis juvenes vel viginti amplius annorum, ad vitam Academicam ex parte jam maturi, ad superiorem alicujus Gymnasii classem accedunt, inter alia etiam regie urbis magnificentia & celebritate invitati. Et cum horum fere centum in uno coetu haberem, cum ipsis, adhibita hypodidascali opera, non tantum quovis biennio integrum Hebræum codicem prælegendo absolvi, sed etiam, præter theologiam theticam, succincta exegesi per annos duodecim Novi Testamenti epistolas aliquoties enarravi, singulisque hebdomadibus ordinarie exercitium aliquod disputatorium habui; quemadmodum, præter testes bene multos, quos auditores habui, ipsiusque urbis incolas, lectionum ac disputationum indices, præcipue illi, qui posterioribus annis editi sunt, manifeste testantur. Et ad munus quidem ecclesiasticum quod attinet, notum est inter omnes, Marchicarum rerum haud ignaros, ejusmodi munus ob coetus frequentiam, ipsiusque urbis celebritatem, haud haberi ignobilius una ex iis ephoriis ecclesiasticis, quæ in minoribus per Marchiam oppidis sunt.

s. II.

Quæ cum ita sint, videt prudens lector, quanto cum professorio fastu D. Wernsdorffius munera mea pristina despiciat, & quam sese turpiter det hoc suo judicio. Vident quoque urbium, etiam celebriorum, Pastores & Gymnasiorum Rectores, quantopere abesse putentur a fastigio illo professorio, aut potius papali, e quo ipsos hic vir despicit; vident, quo loco habeantur. Qui hujus Theologitumor quam absurdus sit, fortasse solus non agnoscit. Si enim ibi, ubi discipulus scholasticus desinit, incipit academicus; cur non, ubi desinit doctor scholasticus, præcipue majoris & frequentioris collegii, incipiat doctor academicus? & quidni ex officio ejusmodi scholastico detur transitus ad academicum, citra saltum? Et

H 3

quid

quid quæso ipso usu magis est confirmatum? Aut si illud officium, quo quis ampliori Gymnasio præest, non nisi ex longiori intervallo academicæ dignitatis fastigium attingere creditur; quo loco habendum erit officium ecclesiasticam, & quidem frequentissimi coetus & celebrioris urbis? Si vero ego ob pristinorum munerum rationem despiciendus non fui; occur, cum exigno despicientis honore, tantopere despicior & ex trivio vocatus dicor? Quo impotentis animi factu ipsa munera, quæ gessi, per se honestissima & satis ampla, agrestem in modum contemnuntur, & quidem denuo, postquam hic, ut cum Joanne Epist. 3. v. 9. loquar, Diotrophes *φιλοπροσέβων ἢ φλυαρῶν*, ob eundem tumorem a me jam tum in Dissertatione mea Elenctica in ruborem datus est. Quod si vero ipsa muneramea Berolinensia contemnenda non fuerunt; nec persona, quæ iis præfuit, poterit despici, nisi probetur, eam iisdem imparem fuisse, eaque infideliter administrasse. Id quod quando prætumidus ad verius probare aggredietur, erit *ἀλατριο επίσκοπος*, qui supercilio suo etiam res Berolinensium curare sibi præsumat; si vero non probat, & tamen contemnit, hæret in *calumnia*. Ego quidem mihi ipsi Berolini nullus fui, & adhuc sum per Dei gratiam; sed tamen ea munerum meorum Berolinensium fuit ratio, ut, priusquam a venerandis Collegis meis ad Professionis Theologicæ societatem expetebam, Berolini crederetur, mihi sine saltu committi posse *Ephoriam* totius Pomeraniæ Brandenburgicæ *generalem* in ecclesiasticis; quam ex desiderio procerum Pomeraniæ mihi in aula Borussica haud obscure destinatam fuisse, præter litteras publicas, totumque fere Berolinum, eucharistica *Commentarii* mei *Petrini dedicatio* testatur. Possem hic longum pertexere catalogum eorum. Verbi ministrorum, (ut de Gymnasiorum Rectoribus nihil dicam) qui ex oppidis minoribus, ipsisque agris, ad cathedram theologicam, etiam Wittenbergensem, fuerint evocati; sed nolo papali hujus viri factus denudando, cum omnibus conspicuus jam sit, hac in parte diutius immorari; in primis cum hujus rei tractatio mihi sit tædio.

§ III.

Præterea vocor *homo ineptissimus*. Quod superbum convicium eo fero moderatius, quo minus *μανότης* famam adfecto. Quandoquidem vero illud in ipsam muneris mei, quod in Dei nomine, & Serenissimi Borussiae Regis auspiciis, gero, rationem injurium est, non possum non, rursus cum Paulo *ἐν ἀφροσύνη λέγων* (2. Cor. XI. 21.) istud paucis discutere. 1. Qua veri specie criminatō, etiam imperitis, probabit, eum esse ineptissimum, qui in celeberrima, doctisque viris affluente, urbe, Gymnasio, in cujus classe superiore lectiones Academicæ certis in materiis seu scientiis tractatæ sunt; nec non qui muneri ecclesiastico ita præfuit, ut non solum nunquam ineptitudinis fuerit incusatus, sed etiam (quod præfiscini dixerim) non sine applausu docuerit, ita ut a superioribus non haberetur indignus, cui munus majus seu amplius concederetur; qua, inquam, veri specie, hunc probabit esse ineptissimum? 2. Unde demonstrabit, me officio meo professorio hic non fecisse satis, aut illi imparē fuisse? Quando hoc probare volet, rursus erit *ἀλλοτριοςπίσκοπος*, utpote cui nec Deus, nec potentissimus Borussiae Rex, mei, rerum mearum, inspectionem Academicam commisit: quam diu vero illud non probat, & tamen, me ineptissimum esse, generatim in cathedra declamitat, est manifestus criminator. 3. Quod si ego ineptissimus sum; cur Wernsdorffiani symmachi passim in scriptis suis, etiam inter maledicta, contrarium affirmarunt? Quorum testimoniorum catalogum ut hic pertexam, non fert instituti mei ratio, meique animi indoles. Ecce tamen unum, instar omnium, idque domesticum, seu Wittenbergense. CL. WOLFIUS, nunc Wittenbergensis Professor, cum ante aliquot annos, præceptorum suorum ductum adhuc secutus, multis innocentibus viris *absurda* affingeret, in ipsa malevola mei mentione ac censura plus mihi *μανότης* tribuit, quam Wernsdorffiana hæc insultatio demere potest. Qui vir postquam a cæpto isto scribendi genere laudabiliter remisit, exemplo suo comprobavit, fieri non posse, ut solida eruditio istud viris bonis insultandi cacoëthes ferat aut alat. 4. Dum D. Wernsdorffius perget, maledicas disputationes (præter quas orbis litteratus nihil fere hæctenus ab ipso produisse vidit.) edere, usque perma-

gnam

gnam suam *μανόνητα* ostentare, fortasse ego pro ineptitudine mea pergam suas adversariis Speneromachia^e suae ineptias eorum facie ecclesiae detegere, inprimis vero in nonnullos utriusque sacri codicis libros solidam *Exegesi* scribere. Ad polemicum quidem scribendi genus quod attinet, mallem, ut mihi per adversarios domesticos liceret, divino auxilio exsequi propositum *religionis Christianae veritatem*, & in hac *veri atq; ex essentia Patris geniti aeterni Filii Dei divinam gloriam atque majestatem*, adversus *Atheos, Scepticos, Naturalistas, Judaeos ac Socinianos*, denuo adstruendi & vindicandi; quandoquidem pro temporum nostrorum ratione frequens publici pro veritate hac testimonii repetitio necessaria, faltem utilissima, esse videtur.

§. IV.

Quod si gradus, quem vocant, academici defectus etiam in contentus occasionem arripitur, uti haud obscure e disputatoris verbis constat; habent sapientes, quod in fastu hoc doctorali, ut ita loquar, absurdoque porro detestentur. Et hi jam dudum mirantur illam non nullorum futilitatem, qua isti, ut uni e venerandis meis collegis, cui, sic volenti, gradus hic theologicus itidem deest, ægre facerent, ejus nomen scribere solent cum charactere illo philosophico, qui est in littera M. & quidem non raro vel in eadem pagina, qua nomini certi cujusdam symmachi & philosophiae magistri, qui tantum in Gymnasio docet, Professoris titulum præmiserunt. Sic, postquam me Berolini degentem, nunquam, quod sciam, *ἀντιλέγοντες* scripserunt M. Langium, utpote non ignari, me ordinarie a charactere hoc, ubi usus ejusdem mihi nullus refutit, abstinuisse; nunc mihi, in cathedra theologica docenti, philosophico hoc M. insultare gestiunt, aut potius ineptiunt. Quam animi impotentiam quis prudens adprobabit? Et quis nescit, gradum ejusmodi nominalem publico professori nihil vel genuinae dignitatis, vel scientiae ac *μανόνητα*, per se addere, aut, si desit, demere posse? Omnis enim Professor est Doctor *κατ' ἐξοχήν*, geritque officium axiomate isto scholastico superius; sed non omnis Doctor, titulotenus talis, est Professor. Ipsum hunc morem academicum, in se consideratum, seu a vulgari abusu separatum, a me nequaquam improbari, sed in medio relinqui, inter alia mani-

manifestum est ex iis, quæ hac de re System. Part. III. p. 141. 142. scripsi. Utantur alii libertate sua gradum academicum in Theologia expetendi & gerendi: nihil inuidebo. Mihi vero remaneat libertas, pro lubitu meo ab eodem cum MELANCHTHONE aliisque vel plane abstinendi, vel ejusdem usum diutius differendi.

§. V.

Plura Wernsdorfiani tumoris, rusticitati morum juncti, documenta hic afferre superledeo. Quando pro eadem mentis suæ indole dicit, se filere velle; bene monet: nam *mala causa silenda est*. Criminetur porro per promachos suos, quantum velit: non nocebit mihi, sed sibi ipsi. Veniet tempus, quo ipsi coram supremo judice, tantopere in servis suis læso, epistolæ suæ, totiusque disputationis famosæ, plane scurrilem in modum scriptæ, reddenda erit ratio. Cujus reatus gravissimus ut seria male dictionum, malefactorumque, pœnitentia tollatur, ex animo precor, ipsique disputatori pro cumulatis injuriis cumulatisissimam divinæ gratiæ mensuram exopto, & quidem animo quieto ac placidissimo, quo hanc apologiam meam inchoavi & perfeci.

§. VI.

Ceterum quid de Fechtiana epistola, summe Reverendis Theologis Argentoratensibus inscripta, judicandum sit, facile liquet. Pars illius posterior præter palpum, si commendatum respicias, a vero alienissimum, scætet calumniis adversus innocentissimos viros, qui dicuntur *orthodoxiam in merum ludibrium convertere, matremque suam, ecclesiam, Vatiniæ odio prosequi, religioni omni bellum indicere, & indifferentismo patentem aperire portam*. Quæ non innocentes solum, sed etiam in innocentes, & in hos præcipue, dici, vel inde manifestum est, quia simul provocatur ad armorum Ferberianorum primitias: quæ quales sint, & quibus fuerint oppositæ, vel e sola disputatione hac ultima abunde constat. Inter reliquos, quos Fechtiana criminatio sine causa pungit, tantopere ego ab indifferentismo, fanaticismo, omnique *ira*, abhorream, & quanti præstantissimum purioris doctrinæ depositum, quo ecclesia nostra e Dei munere gaudet, faciam, singula scripta mea abunde testantur: idem nuper testatus est liber meus,

tige Mittel-Strasse zwischen den Abwegen der Absonderung von der äusserlichen Gemeinschaft der Kirchen/ auch anderer Lehre und Lebens- Irungen/ wie auch der Päpstlichen Berzermacherey und der damit verknüpften falschen Lehre einiger unruhigen und wiedriggesinneten *Theologorum*. E parte hujus scripti posteriore, qualis Theologus D. Fechtius sit, abunde patet. Cujus indignissima Speneromachia quin Summe Rev. Theologorum Verbiq; Ministrorum Argentoratensium Ordini displiceat, non dubito. Spero etiam, Fechtianam hanc prosphonem, quia turbanda potius, quam tranquillanda, ecclesiae apta est, una cum VVernsdorffiana, apud Argentoratenses eodem loco habitum iri, quo olim habitum fuit *classicum* illud *Neumannianum*, in certa aliqua alicujus scripti, ipsis parum grati, dedicatione sublatum. Misereatur Deus ecclesiae suae, eosque, qui aut pietatis, aut orthodoxiae, studio praepostero eam turbant, propter Christum in viam mediam reducat! Amen!

Ob fugam vacui hic sequentia subjungo.

I. Exemplum Edicti Regii in fabulae Pietisticae causa.

Friedrich König in Preussen / u. s. w. Es ist bekant / was Massen vor einigen Jahren in denen Evangelischen Kirchen in Deutschland hin und wieder unter etlichen Theologis einige Mißverständniß über verschiedne puncte, das wahre Christenthum betreffend / entstanden; indem diejenigen / so auff einen erbaulichen / rechtschaffnen / ehrlischen Wandel gedrungen / von andern / als irrige und verdächtige Lehrer unter dem Nahmen der Pietisten / und ihre Lehre der Pietisterey // ausgeruffen und beschrien worden: Wann uns nun des Landgrafen zu Hessen Darmstadt Liebde freundlich zu versiechen gegeben / daß dergleichen Mißhelligkeiten auch in der Stadt Gießen unter einigen Geistlichen sich hervor gethan / und ihre Liebde die Sache umständlich untersuchen lassen / uns auch darbey ausführlich Nachricht ertheilet / dabey aber berichtet // daß allda spargiret worden / ob wäre in einigen unsern Ländern verbotzen / daß niemand auff die Universität zu Gießen studirens halber ziehen / oder wiedrigen fals keine Beförderung zu hoffen haben solte: Und weil den von solchem Verbothe nichts bekant ist / Wir auch nicht muthmaßen / daß

daß ohne unsern Vorbehalt dergleichen werde ergangen seyn; Als be-
 fehlen Wir euch in Gnaden hiemit / die Versehung zu thun / daß nie-
 mand / welcher sich Studirens halber nach Gießen zu begeben willens
 ist / aus vorerwehnter Ursache davon abgehalten / noch deshalb
 die Beförderung versaget? / auch sonst keine auffrichtige und from-
 me *Theologi* unter dem Nahmen der *Pietisten* oder *Pietistes*-
 rey angefochten und verkehrert werden mögen. Und weil wir
 vernehmen / daß auch bereits in Königsberg einige geistliche und
 Prediger sich dieser von den Wittenbergischen / und einigen andern
Theologis, in *specie* D. Schelwoigen zu Danzig / erregten ärgerlichen
 Zänckerey theilhaftig machen / und auff die so genannten *Pietisten*
 und *Pietisterey* / von den Canzeln zu *debauchiren* beginnen / so habe
 Ihr ihnen solches ernstlich zu untersagen / und dahin zu sehen /
 daß solches nicht fernere geschehen möge. Daran &c. Begeben zu
 Eöln an der Spree den 1. Dec. 1695.

An die Königl. Preussische Regierung.

II. Excerpta e Theologorum Gießensium scripto apologetico,
 Lehr- und Ehren-Rettung / wieder die falsche und ungewiß-
 sehnhafte Beschuldigung / *Theologis* Rostochiensibus op-
 posito:

Pag 42. Daß der *Pietismus*, so ferne er die Freibung des thätigen
 Christenthums ist / keine Secte sey / ist bis daher mit großem Ernst bestrit-
 ten / auch das *contrarium* noch nicht erwiesen / und kan von rechtschaffnen
Theologis unsrer Kirchen nicht statuiret werden / weil sie dadurch die
 ganze *Theologiam*, die ein *habitus practicus* ist / über einen hauffen werf-
 fen / und den Grund des Christenthums unreißen. Der Ungrund der
 Beschuldigungen hat sich genug an den Tag geleyet. Herr D. Spener
 und andere rechtschaffne *Theologi* habens deutlich bezeuget. Christ-
 liche Potentaten / Fürsten und Herrn / haben in ihren Landen viele *com-*
missiones und *inquisitiones* deswegen angestellt / und befunden / daß
 sich nichts in geringsten von der sectirischen *Pietisterey* hervor gethan /
 und daher solches öffentlich declariret / auch durch scharffe *Edicta* ver-
 boten / mit dem Nahmen der *Pietisten* / Gottes und ihre Diener
 zu belegen / wie insonderheit auch rühmlichst unser Gnädigster Landes-
 Fürst und Herr A. 1695. gethan. Solche publica testimonia, declara-
 tiones und *Edicta*, müssen ja mehr gelten / als etlicher *nugivendul-*
orum und *declamatorum* Babelische *Confusion*, die da / nach des Apo-
 stels *Juda* Ausspru. h. v. 16. seqq. Kotten und Secten machen / die

12. III.

murmeln und Klagen über Verführung/ wenn man die Leute auff
Gottes Wort führen/und zum thätigen Christenthum anführen
willt.

Pag. 45. solche Doctores, die auff Moses Stuhl sitzen / ja in
cathedra Pape, und demnach *infallibiles* seyn / deren *symbolum* ist:
Wir haben Recht und Macht allein / was wir setzen/das gilt ges
mein/wer ist/der uns soll meistern? Wir möchten vielleicht Herrn D.
Schelwig darunter wohl zählen können / als welcher in seiner *Synopsi*
Controversiarum und *Supplemento* auch hin und wieder einen und andern
von uns anzeucht und ansücht / wiewohl ohne Grund und verkehrt / und
der damit anzeigt/das er feuchtig in Fragen sey (1. Tim. VI,4. denn nach
Lutheri Auslegung/lügen ist allezeit siech/und darf viel siccens und glos
sirens.) Wir lassen andere urtheilen / ob er alles ganz bündig darges
than / wie die Herrn Rostocker sagen / oder ob nicht vielmehr nach seinem
Buche/als einem fliegenden Briefe / alle gottlose *Theologi* fromm
und erleuchtet gesprochen werden; die aber widersprechen / und ihn
zeigen/wie der Grund der wahren Licht=Krafft=Safft=und Kern
Theologie durch sein Geschwätz umgerissen werde / verkehrte und
gottlose Leute seyn müssen 1c.

P. 66. Im übrigen da die Rostocker derer gottlosen ihre Theolo
gie so ernstlich das Wort reden / und deren Wahrheit und Trefflichkeit
durch die Exempel der Söhne Eli, Hophni und Pinehas, die nach der
Übersetzung Lutheri böse Suben heißen/die nicht nach dem Kern
fragen/oder nach dem Grund=Text/Velials=Kinder/die Gott nicht
erkannt haben / imgleichen des Bileams / des Lügen=Propheetens zu
Bethel/ja auch des Verräthers Judä/ kräftig zu erweisen vermeinen;
so wollen wir ihnen nicht mißgönnen/das sie diese mit einander/als wah
re *Theologos*, unter sich aufnehmen und dafür halten. Wir aber bit
ten mit der ganzen Evangelischen Kirchen / das der Herr treue Arbeiter
in seine Erndte senden/ und seinen Geist und Krafft zum Worte
geben wolle/Amen.

ERRATA.

Pag. 7. l.6. lege: Dei servos, p. 8. l. 13. *converso ac* p. 9. l. 4. *conculcata*, p. 25. l. 16. lege qua
p. 23. l. 24. lege: sine fine, p. 23. l. 25. lege: qui, p. 24. l. 21. l. protestati, p. 25. l. 16. qua
p. 27. l. 7. & deinceps est error in numero, p. 33. l. 7. lege: opposuit, p. 35. l. 2. lege:
prostrato, p. 40. l. 18. benignitas, p. 40. l. 20. l. corroboratur, p. 42. l. 30. lege: eam, p. 44.
l. 3. lege: Alcorani, p. 44. l. 8. Mahumedismi errorumque, p. 51. l. 29. lege: pro, p. 54.
l. 2. lege: nimirum, p. 59. l. 26. lege. Suecica, p. 60. l. 11. lege: prudens, p. 62. l. 4. lege:
ecclesiasticum, l. 27. deletur punctum posterius. l. 31. leg. fastui, p. 64. l. 2. leg. coram.
l. 19. *faciant*,

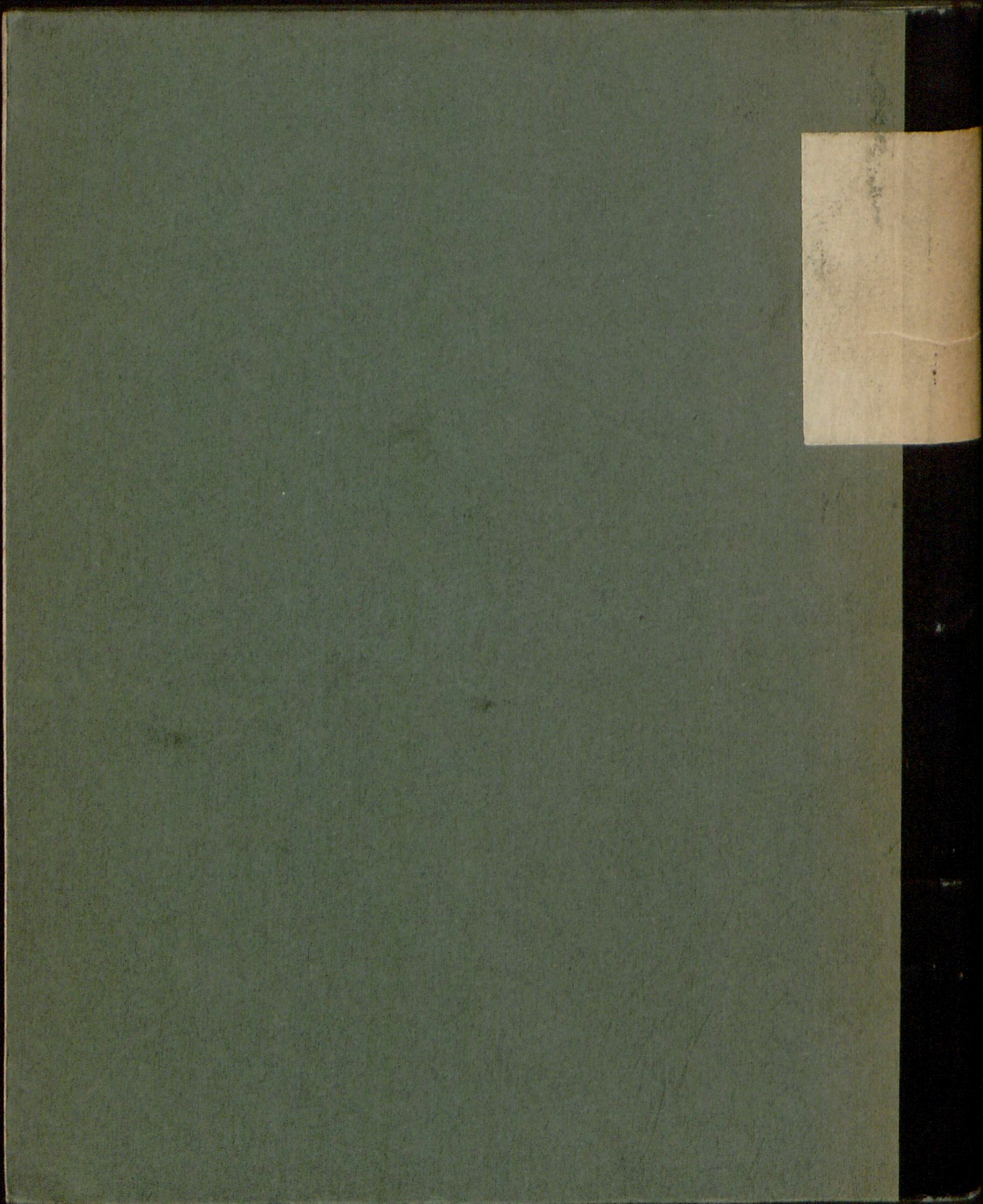
Fi 539

ULB Halle 3
008 900 191

W 18

JUSTA
APOLOGIA;

QUA CUJUSDAM
THEOLOGI WITTENBER-
GENSIS

maledicas *Φλαυρίας,*

in

B. D. PHIL. JAC. SPENERUM,

ALIOSQUE SINCEROS ET INNOCENTES THEO-
LOGOS, SUMME INJURIOSAS

discutit,

SUAMQUE IPSIUS INNOCENTIAM
DENUO IN APRICUM

profert,

JOACHIMUS Sengel

SS. Theol. in Regia Frid. Prof. Ordin.

HALLÆ MAGDEBURGICÆ,
PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.
M DCC XII.

21

